

BARN OCH SEXUELLA ÖVERGREPP VIA IT

Erfarenheter från Onlineprojektet på BUP-Elefanten i Linköping

Linda Jonsson, Christina Warfvinge och Lena Banck

Landstinget i Östergötland. BUP-Elefanten 2009

Den här rapporten har författats av Linda Jonsson, Christina Warfvinge och Lena Banck.

Linda Jonsson är socionom och projektledare. Christina Warfvinge är legitimerad psykolog och legitimerad psykoterapeut. Lena Banck är socionom och legitimerad psykoterapeut.

Grafisk form: Svensk Information

Omslagsillustration: Andreas Johansson, Hillside

Tryck: EVG Print, Tallinn, augusti 2009

Förord

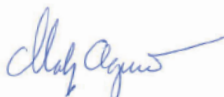
Projektet "Stöd till barn och ungdomar vilka utsatts för övergrepp och exploatering via Internet" publicerar härmed en samlad rapport efter tre års arbete. Projektet har initierats och genomförs av BUP-Elefanten och finansieras av World Childhood Foundation och TeliaSonera.

I rapporten redovisas erfarenheter från kontakter med barn och ungdomar, såväl som med professionella och forskare. Både svenska och internationella möten har bidragit med värdefulla kunskaper.

Författarna redogör för analyser och slutsatser. Samtidigt är det viktigt att oförtrutet arbeta vidare med att samla mer kunskap.

Projektet har medverkat till att kunskapsläget har tagit ett steg framåt. I det fortsatta projektet kan vi nu arbeta vidare med att sprida den kunskapen och att fördjupa oss i de frågor som vi formulerat.

Det är vår förhoppning att arbetet i projektet ska gagna barn och ungdomar både som förebyggande insatser och i behandling.

Mats Agurén
Generalsekreterare
World Childhood Foundation

Lena Banck
Teamchef
BUP-Elefanten

Innehåll

Förord.....	3
1. Inledning.....	6
2. BUP-Elefanten och Onlineprojektet.....	8
2.1 BUP-Elefanten	8
2.2 Bakgrund till Onlineprojektet	8
2.3 Onlineprojektets upplägg	9
3. Forskning och annan kunskap	13
3.1 Barns Internet- och mobilanvändande samt möten med nätkompisar i verkliga livet.....	13
3.2 Kontakter med barn i sexuella syften.....	14
3.3 Sexuella övergrepp via IT	15
3.4 Vilka barn löper en större risk att utsättas för sexuella förslag och övergrepp via IT?.....	16
3.5 Övergreppsbilder och andra sexualiserade bilder av barn.....	17
3.6 Sexuell grooming	18
4. Ungdomsnätverk.....	20
4.1 Nätverket.....	20
4.2 Vem pratar man med om man mår dåligt?	21
4.3 Pornografi	22
4.4 Om nätmobbning och om att sprida rykten via nätet.....	22
4.5 Tankar kring våldtäkt	23
5. Intervjuer med personal på barn- och ungdoms- psykiatriska kliniker samt handläggare inom socialtjänst	25
5.1 Intervjuerna	25
5.2 Beskrivning av övergreppen	25
5.3 Barnen i berättelserna.....	27
5.4 Stödet och behandlingen.....	27
6. Hur ser sexuella övergrepp via IT ut och vilka kan följderna bli?	29
6.1 Vad är sexuella övergrepp?.....	29
6.2 Exempel på sexuella övergrepp via IT	29
6.3 Barn som blivit sexuellt mobbade/trakasserade online...	30
6.4 Barn som blivit utnyttjade på övergrepps bilder/ i filmer eller andra sexualiserade bilder/filmer	31

6.5	Barn som via kontakt online blivit utsatta för sexuella övergrepp online eller offline.....	32
6.6	Barn som via kontakt online fått ersättning för sex online eller offline.....	34
6.7	Följder av övergreppen	34
7.	Hur kan man förstå att det händer?.....	36
7.1	Risikfaktorer.....	36
7.2	Behov av bekräftelse.....	37
7.3	Upplevd anonymitet och trygghet	37
7.4	Nyfikenhet på sex	37
7.5	Sexualiserat språk	38
7.6	Lurade och manipulerade.....	39
7.7	Hög grad av egen aktivitet och risktagande	40
8.	Stöd och behandling till barn utsatta för sexuella övergrepp via IT	43
8.1	Motivationsarbete	43
8.2	Barnens behandling	43
8.3	Föräldrarnas behandling.....	45
8.4	Ett värdigt liv utanför terapirummet	46
8.5	Våga fråga – var aktiv.....	46
8.6	Behandling av barn i grupp.....	47
8.7	Bilderna och filmernas betydelse i stödet och behandlingen.....	47
9.	Förebyggande arbete i Onlineprojektet.....	49
10.	Sammanfattning och resultat.....	50
10.1	Vad har utmärkt barnen som drabbats av sexuella övergrepp via IT.....	50
11.	Diskussion.....	52
11.1	Hur påverkar IT sexuella övergrepp i en framtid?	52
11.2	Behov av kunskap.....	52
11.3	Definition av begreppet sexuell grooming	53
11.4	Var finns de drabbade pojkarna?	53
11.5	Frivilligt och lagligt.....	53
11.6	Gemensamma krafter för att förhindra och stoppa	54
12.	Referenser	55

1. Inledning

Den snabba och omfattande utvecklingen inom informationsteknologin (IT) har medfört nya arenor för interaktion mellan människor. Den har även inneburit möjligheter att dokumentera och sprida händelser i bild och film. Mycket har varit positivt. Det finns dock delar i de gränsöverskridande kontakterna som inneburit negativa konsekvenser som ingen tidigare kunnat förutse. IT underlättar t.ex. kontakter med barn i sexuellt syfte och spridning av dokumenterade sexuella övergrepp. Kunskapsbehovet inom området är stort och rör bland annat lagstiftning, föröverbeteende samt vilka som blir offer och hur de reagerar.

Barnen som drabbas av IT-relaterade sexuella övergrepp är en grupp som professionella, inte minst stöd- och behandlingspersonal, måste vara förberedda att möta. Under tre års tid har det varit möjligt för BUP-Elefanten att fördjupa kunskapen genom projektet, Assistance to children victims of online sexual abuse, fortsättningsvis kallat Onlineprojektet.

Denna rapport är en sammanställning av de erfarenheter som vi skaffat oss genom Onlineprojektet. Vår förhoppning är att dessa ska inspirera till vidare kunskapsutveckling i form av forskning, förebyggande arbete och behandlingsmetoder.

I rapporten används ordet *sexuella övergrepp* för att sammanfatta olika former av sexuella handlingar mot barn. Med *barn* menar vi personer under 18 år i enlighet med FN:s Barnkonvention och Svensk lagstiftning. På en del ställen i rapporten används ordet *ungdomar* för att beskriva gruppen barn mellan 15 och 18 år, där vi ansett det vara viktigt att betona denna grupp av äldre barn. Med *föräldrar* menar vi också de som är i föräldrars ställe.

Med IT menar vi olika nätbundna tekniker som Internet och mobilnät. I det inkluderas även informations och kommunikationsteknologi (IKT). *Övergreppsbilder/filmer och andra sexualiserade bilder/filmer av barn* används i rapporten för att tala om att de sexuella övergreppen på barnen har dokumenterats på bild eller film eller för att beskriva bilder av barn som inte framställts under ett sexuellt övergrepp men använts i ett sexuellt syfte. Vi försöker att undvika att använda ordet barnpornografi eftersom det kan associeras med ordet pornografi och därmed tolkas som något frivilligt och inte ett övergrepp som bilderna/filmerna verkligen föreställer.

Samtliga fallbeskrivningar i rapporten är aidentifierade och syftar till att åskådliggöra texten.

Rapporten är en sammanställning av de kunskaper och erfarenheter vi fått i projektet dels genom kontakter med professionella runt om i världen dels genom de barn vi kommit i kontakt med. I kapitel 2 beskrivs arbetet i Onlineprojektet samt BUP-Elefantens. Kapitel 3 ger en sammanfattning av delar av relevant forskning och annan dokumenterad kunskap som finns inom området. De diskussioner projektledaren haft under träffarna med ungdoms nätverket beskrivs i kapitel 4 följt av kapitel 5 där intervjuer med professionella inom BUP och socialtjänst beskrivs. Kapitel 6 t.o.m. 8 beskriver erfarenheterna från Onlineprojektet gällande hur övergreppen kan se ut, vilka konsekvenser övergreppen kan ha för de drabbade barnen samt hur det går att förstå att övergreppen kan ske.

Ett särskilt tack riktas till projektets referensgrupp bestående av Lars Löf, ansvarig för barnenheten vid Östersjöstaternas råd; Carl Göran Svedin, professor vid Hälsouniversitetet i Linköping samt Ingrid Åkerman, konsult och nationell koordinator vid Socialstyrelsen. Åsa Landberg, psykolog, vid Centrum för barn och ungdomar i kris, Rädda Barnen och Bengt Söderström, psykolog, BUP mottagning Vasa med kollegor har varit särskilt viktiga samarbetspartners i projektet och delat med sig generöst av sina erfarenheter. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har möjliggjort flera viktiga nätverksmöten både internationellt och nationellt och naturligtvis ett stort tack till våra finansierare World Childhood Foundation och TeliaSonera.

2. BUP-Elefanten och Onlineprojektet

2.1 BUP-Elefanten

BUP-Elefanten är en barn och ungdomspsykiatrisk specialenhet vid Universitetssjukhuset i Linköping. Enheten har funnits sedan 1995 och erbjuder behandling till barn under 18 år som utsatts för sexuella övergrepp eller fysisk misshandel samt deras föräldrar. BUP-Elefanten tar även emot barn som utsatt andra för sexuella övergrepp. Några av grundprinciperna i arbetet är att så tidigt som möjligt påbörja en insats, samarbeta med andra myndigheter samt erbjuda de drabbade och deras familjer krisbearbetning och behandling. Behandlingen har fokus på att möjliggöra en bearbetning av det trauma eller de traumorna som barnet varit med om och som inneburit ett lidande. Det kliniska arbetet ska vara väl förankrat i vetenskap och beprövad erfarenhet. Metodutveckling och forskning ska vara en integrerad del av den kliniska vardagen. På enheten bedrivs både forskning och utvecklingsprojekt för att hålla hög kvalitet i det kliniska arbetet. Genom föreläsningar för grupper, som på olika sätt är berörda av problematiken kring barn och sexuella övergrepp eller fysisk misshandel, sprider enheten kunskap.

2.2 Bakgrund till Onlineprojektet

Behovet av ett projekt för att lära mer om barn som utsatts för sexuella övergrepp via IT uppmärksammades redan i början av 2000-talet. Det stod då klart att de teknologiska framstegen hade stor inverkan på hur barn utnyttjades sexuellt. Framförallt var det spridandet av övergreppsbilder på barn som stod i fokus. I betänkandet *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (SOU 2004:71) uttrycktes ett stort behov av att lära mer om de psykologiska och sociala konsekvenserna för de barn som utsatts för sexuella övergrepp och där IT i någon form använts. Utredningen föreslog en rad åtgärder, bl.a. klargörande vad gäller skadestånd till offren, översyn av ålderskriterier vid barnpornografibrott och utåtriktade arbetsmetoder baserade på erfarenheter gjorda vid Rädda Barnens hotline. Deras hotline var ett av de första initiativen till att ta emot rapporter från allmänheten om misstänkta övergreppsbilder. Ett annat var det europeiska VIP projektet (The victim identification project) som drevs

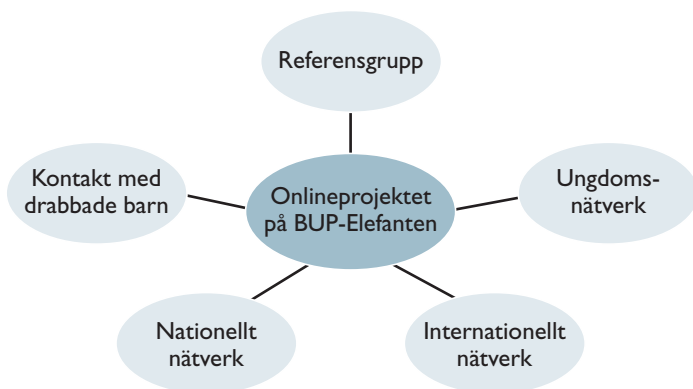
med stöd från Europeiska kommissionens Daphne projekt. Syftet var att undersöka hur identifieringsprocessen av barn på övergreppsbilder gick till samt formulera frågor som uppstår när det gäller barns behov av stöd och behandling (EU Commission 2004). I rapporterna *Barn som inte berättar och Varför berättar de inte* (Svedin & Back 1996 & 2003) intervjuades sammanlagt 30 barn som identifierats i barnpornografiskt material. Deras berättelser jämfördes med det som fanns dokumenterat på bilderna. Inget barn hade berättat för någon om övergreppen innan polisen identifierade dem genom bilderna. Barnen och förövarna samt barnens psykosociala hälsa beskrevs i rapporterna. Barnen var mellan 6 månader och 14 år och hade utnyttjats av någon i dess nära fysiska omgivning.

Barn på övergreppsbilder är en mycket utsatt grupp barn om vilka det behövdes mer kunskap. En annan grupp barn som började uppmärksammas var de som blivit utsatta för sexuella övergrepp där de själva varit aktiva på Internet. De hade chattat och ibland upprätthållit kontakt med vuxna som senare förgrep sig på dem. Flera hade blivit lurade eller övertalade till en sexuell kontakt med en vuxen som de vanligtvis inte kände tidigare. Gemensam nämnare för dessa båda grupper av barn var att de blivit utsatta för sexuella övergrepp och där IT underlättat dokumentation och spridningen av bilder, eller varit en länk som underlättat genomförandet av övergreppet.

Den statliga utredningen Sexuell exploatering av barn i Sverige, VIP projektet samt rapporterna från Svedin & Back, tillsammans med behovet för behandlarna på BUP-Elefanten att lära mer om hur man kan stödja drabbade barn ledde till en ansökan till World Childhood Foundation. Ansökan avsåg ett treårigt projekt för att bygga en kunskapsbas om sexuella övergrepp på barn med IT anknytning. Ansökan avsåg särskilt hur barnen kan drabbas, om de har särskilda behov av stöd och behandling och i så fall hur dessa kan tillgodoses.

2.3 Onlineprojektets upplägg

Onlineprojektet startade 2006. Ambitionen har varit att arbeta nära de drabbade barnen och professionella som kommit i kontakt med barnen samt forskare inom området. Onlineprojektet har till stor del arbetat i olika nätverk, vilka beskrivs nedan.

Figur 1: Onlineprojektets nätverk

Referensgrupp

Onlineprojektets initiativtagare är alla experter med lång erfarenhet av att arbeta med barn, sexuella övergrep och sexuell exploatering på både nationell och internationell nivå. Gruppen har varit en referensgrupp under projekttiden och är så ännu då Onlineprojektet fortfarande pågår. Gruppen består av: Lena Banck, teamchef för BUP-Elefanten; Lars Löf, ansvarig för barnenheten vid Östersjöstaternas råd; Carl Göran Svedin, professor vid Hälsouniversitet i Linköping och Ingrid Åkerman, konsult och nationell koordinator vid Socialstyrelsen. Referensgruppens deltagare har med sin kunskap och sina respektive kontakter varit en förutsättning för utvecklandet av Onlineprojektets kontakter och nätverk.

Ungdomsnätverk

Barn och ungdomar är experter på hur de lever sina liv. På en gymnasieskola i södra Sverige har en grupp ungdomar träffats tillsammans med projektledaren tre till fyra gånger per år under tre års tid. Gruppen har diskuterat användandet av IT, sexualitet, sexuella övergrepp m.m. Gruppen har fungerat som ett bollplank till projektledaren. Delar av diskussionerna under åren finns beskrivna i kapitel 4.

Internationellt nätverk

Det internationella nätverket består framför allt av deltagarna från expertmötet "Children and young persons with abusive and violent experiences connected to cyberspace" som hölls på Sätra Bruk, Sverige, i maj 2006. Mötet

arrangerades av Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Östersjöstaternas råd. Det var ett tidigt initiativ till att samla forskare och kliniker kring framtida utmaningar vad gäller forskning, stöd, förebyggande arbete och skydd för barn som drabbats av sexuella övergrepp via IT. Ett av flera resultat från mötet var beslutet att utveckla ett internationellt frågeformulär där professionella som hade kommit i kontakt med drabbade barn kunde bidra till en kunskapsbank. Onlineprojektet ansvarade för att utveckla ett sådant formulär tillsammans med några av experterna från mötet. Eftersom det fanns behov av att sprida formuläret internationellt samt att diskutera ytterligare samarbete mellan olika projekt, bjöd Onlineprojektet in experter till ett arbetsmöte på The Child Exploitation and Online Protection Centre (CEOP) i London i mars 2008. Ett led i spridandet av aktuell kunskap inom området var att anordna en konferens i Stockholm i februari 2009, "Children and Online Sexual Violence". Konferensen anordnades av Onlineprojektet i samarbete med Östersjöstaternas råd och Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Konferensen syftade till att belysa stöd och rehabilitering till barn utsatta för övergrepp i IT sammanhang. Forskare, praktiker och projekt inbjöds att beskriva sina erfarenheter. Till konferensen kom ca 170 deltagare. Föreläsare var några av de främsta experterna inom området: Ethel Quayle, Edinburgh University; Terry Jones, CEOP samt Janis Wolak, New Hampshire University. Förutom plenarföreläsningar hölls ett 20-tal presentationer i parallella workshops. En CD skiva med presentationerna från plenarföreläsningarna och workshops går att beställa via Onlineprojektets hemsida (www.lio.se/onlineprojektet).

Nationellt nätverk

När Onlineprojektet startade gjordes en inventering av kunskapsläget i Sverige. I rapporten *Drabbad Online* (Nyman 2006) beskrevs professionellas erfarenheter av barn som utsatts för sexuella övergrepp via IT. Förutom ett stort antal intervjuer med professionella gjordes även en sammanställning av internationell och nationell forskning. Rapporten, finns att ladda ner från Onlineprojektets hemsida. Med den som utgångspunkt bjöd Onlineprojektet in till en nationell hearing i Linköping i augusti 2007. Representanter från myndigheter och frivilligorganisationer deltog och mötet blev utgångspunkt för ett fördjupat samarbete. Eftersom det visade sig att det fanns ett särskilt behov av att samla kunskap om hur barn på bästa sätt kunde stödjas efter att de utsatts för övergrepp anordnade Onlineprojektet ett arbetsmöte kring stöd och behandling i februari 2008. Mötet hölls på Stiftelsen Allmänna Barnhusets kursgård, Sätra Bruk. Deltagare på mötet var professionella som arbetar kliniskt med barn och som hade erfarenheter av att träffa barn utsatta för sexuella övergrepp via IT.

Kontakt med drabbade barn, deras föräldrar samt professionella

Vi har fått ta del av ett stort antal berättelser från drabbade barn, deras föräldrar och de professionella som kommit i kontakt med dessa barn. Berättelserna har varit mer eller mindre omfattande. Dessa har varit viktiga för kunskapen och förståelsen av barnen samt arbetet med att förbättra stödet till dem. Barnen vi mött eller hört talas om har varit i varierande åldrar och utsatta för olika typer av sexuella övergrepp via IT (se kap 6, 7 & 8). Kontakter som vi haft är följande:

- Föräldrar och barn som erbjudits stöd och behandling vid BUP-Elefanten (31 st).
- Konsultationer till professionella, framförallt socialtjänst och BUP-kliniker runt om i landet (17 st).
- Barn i pågående stödinsatser som följts genom deras behandlare på BUP (5 st).
- Behandlingsgrupp på BUP mottagning Vasa i Stockholm i samarbete med Onlineprojektet. Ungdomar utsatta för sexuella övergrepp med IT anknypning erbjöds gruppbehandling vid 20 tillfällen (5 st).
- Samtal/intervjuer med tonårsflickor utsatta för sexuella övergrepp via IT eller med ett riskbeteende online om deras attityder till och erfarenheter av sexuella aktiviteter och/eller övergrepp via Internet och mobiltelefoni (11 st).
- Samtal/intervjuer med personal inom BUP eller Socialtjänst (18 st).
- Samtal/intervjuer med personal på specialenheterna BUP-Elefanten, BUP mottagning Vasa samt Centrum för barn och ungdomar i kris vid Rädda Barnen i Stockholm (14 st).
- Svar på internationellt frågeformulär riktat till professionella med erfarenhet av att stödja och behandla barn utsatta för sexuella övergrepp via IT. Formuläret nådde aldrig någon stor grupp svarande. Endast 8 svar inkom varför insamlingen avslutades VT-09.

3. Forskning och annan kunskap

Det finns en mängd forskningsrapporter och annan dokumenterad kunskap om barn utsatta för sexuella övergrepp. I detta kapitel har vi valt att referera till aktuell kunskap relevant för Onlineprojektets ämnesområde. För den intresserade läsaren finns flera kunskapsammansättningar tillgängliga. Ett exempel är en rapport från Stiftelsen Allmänna Barnhuset om sexuell exploatering av barn där flera kapitel rör barn och sexuella övergrepp via IT (Priebe 2008). En annan är rapporten inför III Världskongressen mot sexuell exploatering av barn och unga i Rio 2008. Den beskriver det internationella kunskapsläget och täcker förövare- och offerperspektiv samt prevention och utbildning (Quayle, Löf & Palmer 2008).

3.1 Barns Internet- och mobilanvändande samt möten med nätkompisar i verkliga livet

I Sverige är det bland andra Medierådet som har undersökt barns och ungdomars användande av Internet och mobiltelefoni. I en undersökning från 2008 deltog 1395 barn och ungdomar, mellan 9 och 16 år. Den visade bland annat att 40 % har dator och Internet på sitt rum. Internet är den medieform som oftast brukas på egen hand. Detta kan jämföras med att titta på tv eller video/dvd som oftast görs tillsammans med andra t.ex. kompisar, syskon eller med någon vuxen. 92 % uppgav att de använde Internet på sin fritid. Flickor visade sig vara betydligt flitigare Internetanvändare än pojkar. Det mest populära att göra på Internet var att chatta tätt följt av att titta på klipp t.ex. på Youtube. 87% uppgav att de hade en egen mobiltelefon. Det vanligaste var att ringa, även om mobiltelefonen också användes till att skicka SMS, ta bilder, lyssna på musik m.m. (Medierådet 2008).

I samma studie som refererats till ovan tillfrågades gruppen 12–16 åringar om de träffat en nätkompis i verkliga livet. 9 % svarade att de hade erfarenhet av det (Medierådet 2008). En betydligt högre siffra visar en studie från Norge (Suseg, Grodem, Valsset & Mossige 2008). 7033 avgångselever (ca 18 år gamla) tillfrågades om de bestämt träff med en nätkompis i verkliga livet. 35 % av pojkarna och 26 % av flickorna hade erfarenhet av det. Bland homo-sexuella, lesbiska eller bisexuella ungdomar samt ungdomar med

funktionsnedsättningar var det vanligare att gå till ett sådant möte. De flesta möten var positiva händelser men en del hade inneburit något negativt. 4,6 % av flickorna och 1,8 % av pojkarna hade varit med om att någon försökt övertala dem att ha sex mot deras vilja. 1,5 % av flickorna och 0,7 % av pojkarna hade blivit tvingade till att ha sex. 0,7 % av flickorna 1,2 % av pojkarna hade fått pengar eller gåvor för sex.

3.2 Kontakter med barn i sexuella syften

Barn kontaktas i sexuella syften av både vuxna och andra barn via Internet och mobiltelefoni. Hur vanliga sådana kontaktförsök är har undersökts i några studier. Crimes Against Children Research Centre vid University of New Hampshire har gjort flera studier kring ungdomar och säkerhet på Internet. I en av studierna (YISS-1) gjordes telefonintervjuer med 1500 amerikanska barn mellan 10–17 år. 19 % uppgav att de erfarit oönskad sexuell kontakt via Internet. Ca en tredjedel av barnen uppgav att den som försökt kontakta dem var över 18 år. 3 % hade tillfrågats om kontakt utanför Internet (telefon, post eller fysisk träff med barnet). Dessa kontaktförsök beskrevs som aggressiva sexuella kontakter. Den första studien gjordes mellan 1999–2000 (YISS-1) och upprepades 2005 (YISS-2). I den uppföljande studien hade andelen barn som blivit kontaktade i sexuella syften sjunkit till 13 % medan andelen som blivit utsatta för s.k. aggressiv sexuell kontakt var densamma (Wolak, Mitchell & Finkelhor 2006).

I Sverige har Brottsförebyggande rådet (BRÅ) genomfört två studier med barn som kontaktats av vuxna i sexuellt syfte. I den första studien tillfrågades 7500 ungdomar (ca 14–15 år gamla) från 105 skolor om de blivit kontaktade av okända vuxna personer med sexuella förslag. Drygt 30 % uppgav att de under det senaste året varit föremål för någon form av sexuellt kontaktförsök som de trodde eller visste var av en vuxen. Flickor hade blivit kontaktade i mycket högre grad än pojkar (48 % respektive 18 %). De allra flesta kontakterna från vuxna hade skett via Internet. 25 % uppgav att de blivit kontaktade via Internet medan 9 % uppgav att de blivit kontaktade via mobiltelefonen. Det var betydligt färre (ca 2 %) som uppgav att de varit föremål för en sexuell kontakt från en vuxen person enbart utanför nätet. Bland de barn som blivit föremål för sexuella kontakter hade många problematiska förhållanden till föräldrar och svårigheter i skolan. Det var dubbelt så vanligt att de inte trivdes i skolan. Samma mönster fanns vad gällde utsatthet för mobbning, stöld och våld. Betydligt fler ungdomar med sådana erfarenheter hade fått sexuella inviter. De som kontaktats hade i större utsträckning pojk- eller flickvän och kompisar som var minst två år äldre. De uppgav också att de

oftare än andra druckit sig berusade mer än tre gånger. Även skolk var mer vanligt i denna grupp (BRÅ 2007).

I den andra studien från BRÅ gjordes en webb-undersökning där ungdomar mellan 15–17 år tillfrågades om sina upplevelser och erfarenheter av sexuella kontakter. 1019 ungdomar svarade. Nästan 70 % av flickorna och 20 % av pojkarna svarade att de varit föremål för oönskad sexuell kontakt via Internet. Över hälften av flickorna uppgav att de någon gång haft erfarenheter av en sexuell Internetkontakt med någon som de visste eller trodde var minst fem år äldre. 35 % uppgav att de hade haft denna erfarenhet innan de fyllde 15 år (BRÅ 2007).

3.3 Sexuella övergrepp via IT

De flesta barn som har kontakt med okända på Internet utsätts inte för sexuella övergrepp (se 3.2). Samma forskargrupp som genomförde YISS studierna studerade 129 fall av sexualbrott mot personer under 18 år där offret kommit i kontakt med förövaren via Internet. Av dessa ledde 73 % till genomförda sexualbrottshandlingar. De övriga fallen handlade om försök. 75 % av offren för sexualbrott var flickor och flest övergrepp hade skett då barnen var 13–15 år. Av förövarna var 99% män och onlinekontakten mellan barnet och förövaren hade oftast pågått under längre än en månads tid. Av de kontakter som resulterade i fysiska möten mellan barnet och förövaren (89%) hade förövaren haft samlag (vaginalt, oralt eller analt) eller någon annan form av penetrerande sex med offret. (Wolak, Finkelhor & Mitchell 2004).

Brottsförebyggande rådet har studerat 315 polisanmälningar där det framgår att förövaren och offret varit i kontakt med varandra via Internet. Många (179 st) handlade om fall där gärningsmannen och offret endast varit i kontakt med varandra via Internet och övergreppen delades in enligt följande:

- Förövaren hade ställt sexuella frågor, gjort sexuellt kränkande uttalanden eller på annat sätt inlett ett sexuellt samtal med offret.
- Förövaren försökte förmå eller hade förmått offret att visa upp sig framför webb-kamera.
- Förövaren hade blottat sig för offret via webb-kamera.

I 69 fall hade gärningsmannen och offret förutom via Internet haft kontakt via SMS och telefon. I åtta av fallen hade offret och gärningsmannen träffats utanför nätet. Av anmälningarna framgick att det fanns starka misstankar från anmälarens sida (i samtliga fall föräldrar till offret) att de haft någon form av sexuellt möte (BRÅ 2007).

3.4 Vilka barn löper en större risk att utsättas för sexuella förslag och övergrepp via IT?

De barn som skickar personlig information (som t.ex. namn, telefonnummer, bilder) till okända personer eller de som pratar sex med okända löper enligt YISS studien större risk än andra att få sexuella förslag om möten utanför Internet, s.k. aggressiva sexuella förslag. De ungdomar som besöker chattsidor samt de som tidigare varit utsatta för sexuella övergrepp eller fysisk misshandel utgör också en riskgrupp. Flickor utsätts i högre grad liksom pojkar som är homosexuella eller sökande gällande sin sexuella läggning. Författarna menar att Internet gör barn mer lättillgängliga för förövare genom att det finns stora möjligheter att träffa barn utan att någon ser. Barn kan också vara mer villiga att prata om mer intima frågor med vuxna online än offline (Wolak, Finkelhor, Mitchell & Ybarra 2008).

En grupp ungdomar med riskbeteende som ingår i denna rapport är de som erbjuder sexuella tjänster mot ersättning. Internet är ett sätt för köpare och säljare att komma i kontakt med varandra. I en svensk studie tillfrågades 4300 skolorngdomar (ca 18 år gamla) om de hade fått ersättning för en sexuell tjänst. Totalt svarade 1,4 % att de hade sålt sex mot betalning. Det var fler pojkar (1,8 %) än flickor (1 %) som hade erfarenhet av detta. De flesta hade träffat sin köpare genom vänner eller på krogen. Därefter var det vanligast att träffa sin köpare via Internet (Svedin & Priebe 2004). De ungdomar som hade sålt sex hade oftare invandrarbakgrund, gick praktiska program på gymnasiet, hade föräldrar som stod utanför arbetslivet och hade fler psykosociala problem. De som sålde sex rökte oftare och konsumerade mer alkohol jämfört med dem som inte sålde sex. Den mentala hälsan var sämre, särskilt hos flickor. Alkoholkonsumtionen var högre liksom erfarenhet av att bryta mot regler. Ungdomarna hade också fler sexuella erfarenheter samt var mer upptagna av sex (Svedin & Priebe 2007).

Barnets egen aktivitet online kan innebära en ökad risk för att utsättas för sexuella övergrepp via IT. Nyman beskriver Internet som en trappa där barnet successivt tar alltmer risker utan att tänka på konsekvenserna. Nyman tänker sig en stegvis process där alla stadier inte behöver förekomma eller komma i den ordning som beskrivs nedan (Nyman 2006).

1. Ge ut personliga uppgifter om sig själv
2. Sexchatta med okända
3. Publicera "sexiga" bilder på sig själva och kompisar
4. Delta i webcamsex med okända
5. Dejta offline

6. Dejta offline med vuxna
7. Skicka bilder mot ersättning
8. Webcamposering/webcamsex mot ersättning
9. Dejta offline och gå med på sex mot ersättning
10. Erbjuder sex offline och online mot betalning

3.5 Övergreppsbilder och andra sexualiserade bilder av barn

Trots den stora mängd övergreppsbilder som finns på Internet är det få barn som har identifierats. Enligt uppgift från The International Criminal Police Organization, Interpol, som handhar en internationell databas med övergreppsbilder, är det idag ca 1 100 barn som har identifierats i världen (Persson 2009). Enligt en australiensisk rapport (Bartz 2008) föreställer de flesta övergreppsbilder som finns på Internet vita västerländska flickor, mellan 8 och 12 år. Den näst vanligaste etniska gruppen är asiatiska barn. Att bilderna föreställer mest ljushyade, vita, barn bekräftas även av Interpol. Däremot finns inte uppgifter i deras databas om fördelning av kön och etnicitet. Interpol uppger att 125 svenska barn är identifierade på övergreppsbilder, en hög siffra jämfört med många andra länder. Anledningen kan vara att Rikskriminalpolisen i Sverige i stor utsträckning rapporterar in sexuella övergrepp där det finns bilddokumentering (Persson 2009). Enligt Quayle, Lööf & Palmer (2008) är arbetet med att identifiera barn på övergreppsbilder ett prioriterat område hos polis och barnrättsorganisationer och anses viktig för att om möjligt kunna stoppa pågående övergrepp, förhindra att förövare utsätter fler barn eller möjliggöra stöd och behandling för de drabbade barnen. Idag finns inte mycket kunskap om hur de identifierade barnen mår eller huruvida de erbjudits stöd och behandling.

År 2003 gjorde polisen ett stort tillslag utanför Stockholm. En man som hade utsatt ett stort antal barn för sexuella övergrepp greps. Han hade även fotograferat övergreppen och spridit bilderna. De flesta var klasskamrater till förövarens dotter. Sammanlagt identifierades 41 barn i samma bostadsområde. Senare i utredningen tillkom ytterligare barn från andra områden. Det var nio barn som blev målsägande i rättegången mot mannen. För de övriga hade brotten hunnit preskriberats (Franzén 2005). Barnpsykiatrien bildade kristeam tillsammans med socialtjänst och vuxenpsykiatrien och fanns tillgängliga under och efter förhören. Flera av barnen som drabbats förstod inte vad de varit med om. De flesta av föräldrarna upplevde inte att barnen mårde dåligt. Förövaren hade varit mycket manipulativ. Barnen var så små när övergreppen skedde att de inte kunde tolka och inse vad de varit utsatta för. Sex av barnen var utsatta för fysiska sexuella övergrepp. Alla drabbade barn med

familjer blev erbjudna kontakt på BUP, men ingen tackade ja till erbjudandet. Enligt Nyman kan en förklaring vara att föräldrarna inte uppfattade att barnen visade några tecken på att må dåligt och därför inte hade behov av behandling (Nyman 2006). Svedin och Back (2003) visade i sin studie av barn, som varit utsatta för sexuella övergrepp och fotograferats eller filmats, att få föräldrar hade noterat besvär eller symtom hos barnen. Då barnens psykiska hälsa följdes upp, i genomsnitt, 17 månader efter avslöjandet visade 16 av 22 barn tecken på psykisk ohälsa.

3.6 Sexuell grooming

Enligt Nationalencyklopedin innebär grooming/grooming att:

[...]en vuxen person via Internet aktivt försöker etablera en förtroendefull kontakt med barn i syfte att senare begå sexuella övergrepp mot dem. Grooming sker ofta med falsk identitet för att vinna barnens förtroende (NE 2009).

Med grooming menas det tillvägagångssätt som en förövare använder för att skapa tillfälle att förgripa sig sexuellt på ett barn. Det kan ske både online och offline. Grooming kan ses som en manipulationsprocess där offrets motstånd mot sexuella handlingar bryts ner. En situation och relation skapas, som möjliggör övergreppet och minskar sannolikheten att barnet berättar för andra (BRÅ 2007). I en groomingprocess ingår olika faser. Svedin beskriver ett pedofilt beteende i fyra faser för att stegvis närma sig ett barn. I den första fasen *observerar och söker förövaren aktivt* efter ett passande barn. Den andra fasen innebär ett *uppvaktande och indragande* av barnet, där förövaren sakta och säkert skapar en förtroendefull relation till barnet. Under den tredje fasen introducerar den vuxne *sexualiteten i relationen* med barnet. Detta kan göras på olika sätt som t.ex. att prata sex med barnet. Introducerandet sker ofta gradvis så att barnet knappt noterar skillnaderna från gång till gång. I den sista och fjärde fasen, *kvarhållande och hemlighetsfasen*, sker ofta de sexuella aktiviteterna med stegrad innehåll och intensitet. Barnet hålls kvar i relationen genom sin tillit till förövaren och tron på att det den vuxne gör är normalt. Under en groomingprocess förekommer sällan hot men om det finns så är de ofta förknippade med att bevara den gemensamma hemligheten (Svedin 2000).

Processen som beskrivs ovan utgår främst från grooming offline, men skiljer sig inte nämnvärt från online grooming enligt O'Connells modell. Hon beskriver den pedofila groomingprocessen i fem steg. (O'Connell 2003)

Det första stadiet kallas för det *vänskapsskapande*, och innebär att förövaren lär känna barnet. Under denna fas kan barnet tillfrågas om det har några bilder av sig, som det kan tänka sig att skicka. Typiskt är att fråga om bilder som inte är av sexuell natur.

Det andra stadiet, *förhållandestadiet*, är en förlängning av vänskapsfasen. Förövaren pratar med barnet om t.ex. skola och hur det har det hemma och skapar på så sätt en illusion om att bli barnets "bästa vän".

I *riskbedömningsstadiet* frågar förövaren t.ex. var barnets dator finns och hur många som använder den. Genom att samla sådan information kan förövaren bedöma om han riskerar att bli upptäckt.

Tätt följt av riskbedömningsstadiet kommer stadiet av *exklusivitet* som innebär att "vänskapen" fördjupas ytterligare. Barnet får en känsla av att relationen är på bådas villkor och därmed mycket viktig. I denna fas är det vanligt att förövaren frågar om han kan lita på barnet, vilket barnet ofta bekräftar att han kan.

I det sista, *sexuella stadiet*, introduceras sex genom t.ex. en fråga som "har du blivit kysst någon gång?" Oftast har barnet i det här stadiet byggt upp en tillit till förövaren och konversationen är vid det här laget mycket intensiv.

Både Svedin och O'Connell skriver om groomingprocessen utifrån förövare med pedofil läggning, dvs har ett intresse av yngre barn. Enligt Wolak är dock de flesta förövarna online män som har sexuellt intresse av äldre barn. Oftast vet barnen om att de har en konversation med en vuxen och denne undanhåller sällan sitt sexuella intresse. De flesta som träffar en förövare utanför nätet vet oftast att det ska förkomma någon sexuell aktivitet (Wolak, Finkelhor, Kimberly, Mitchell & Ybarra 2008).

4. Ungdomsnätverk

4.1 Nätverket

Under arbetet i Onlineprojektet har det uppkommit frågor om hur det är att vara ung, hur ungdomar använder IT och deras attityder till sex, sexuella övergrepp och kränkningar. Därför etablerades ett nätverk av ungdomar på en gymnasieskola i södra Sverige. Syftet var att fungera som ett bollplank till projektledaren. Nätverket träffades 8 gånger under 2007 och 2008 med ett avslutande möte 2009. Eleverna fick tillstånd av rektorn att delta under skoltid. Gruppen bestod från början av 13 elever (sju pojkar och sex flickor) Efter några gånger hade gruppen minskat och bestod av 5 flickor och 5 pojkar. Eleverna gick första året på gymnasiet, barn- och fritidsprogrammet eller omvårdnadsprogrammet. Tre av eleverna gick en särskild gymnasieinriktning mot sport. De var ca 16 år gamla då nätverket startade. Under det första mötet bestod gruppen av både pojkar och flickor. Eftersom pojkarna tog mycket mer plats i diskussionerna delades de efter första mötet in i en flick- och en pojkgupp. Vid varje träff fick ungdomarna arbeta utifrån förberedda diskussionsämnen som t.e.x. teknikanvändande, attityder till sex och pornografi och vart de skulle vända sig om de mätte dåligt.

Samtliga ungdomar i nätverket hade egen mobiltelefon och tillgång till dator med bredband hemma. Dataanvändandet i gruppen varierade från 1 timme per dag till 10 timmar per dag. De flesta använde datorn ca 4–5 timmar per dygn och framförallt till skolarbete och för att chatta. Samtidigt som de kunde vara online kunde de göra andra saker som t.ex. att se på tv, läsa läxor mm. Fyra elever sportade mycket och använde därför datorn (som de själva uppfattade det) mycket begränsat, ca 3–5 timmar per dag. Trots det kunde de uppleva att föräldrarna tyckte att datorn var på för mycket. De vanligaste sajterna som ungdomarna använde var MSN och Lunarstorm, men det nämndes även sidor som Helgon och Playahead.

Ungdomarna beskrev att de i stort sett inte fått någon information i skolan om IT. *”Det enda jag fått höra är att man kan bli våldtagen på Internet”* beskrev en flicka i gruppen. Nätverket menade att de kunde mer om datorer än lärarna på skolan och att det därför skulle vara konstigt att ha undervisning om IT med dem. När det gällde föräldrarnas engagemang i ungdomarnas IT användande beskrev de att föräldrarna sällan hade ”koll”. De hade också önskat att föräldrarna var mer engage-

rade, även om de inte ville ha med föräldrarna, när de chattade eller var på MSN. En flicka berättade att hon hade varit på fest och blev så glad för att hennes pappa för första gången någonsin skickade ett SMS till henne. Det stod *"Kom hem nu!"*.

4.2 Vem pratar man med om man mår dåligt?

När tillit och till vem man vänder sig om man mår dåligt diskuterades, menade flickgruppen att de i första hand vände sig till en kompis eller en vuxen, beroende på anledningen till att de mådde dåligt. Flera av flickorna beskrev att de hade en god relation till sina föräldrar. De kunde prata med dem om det gällde t.ex. skolan, men också om de hade problem med pojk/flickvännen. Ingen nämnde att de skulle gå till någon professionell, så som skolkurator eller BUP. På frågan om de skulle kunna tänka sig att vända sig till någon professionell var det framförallt Ungdomsmottagningen och skolkuratoren som nämndes. Två flickor berättade att de haft kontakt med BUP, men att det inte var till någon hjälp.

Pojkarna hade svårt att tänka sig att vända sig till någon över huvud taget om de mådde dåligt. De berättade inte för någon. En pojke sa att han varken pratade med föräldrar eller kompisar. Någon uttryckte att han helst skulle prata med en vägg, en annan sa att om han skulle prata med någon så skulle det vara en robot. Några i gruppen hade erfarenheter av professionella kontakter. En pojke berättade att han haft kontakt med socialtjänsten och beskrev att *"det är ett jävla skit"*, att BUP var bättre, men de kontaktade föräldrarna och det blev ett *"himla liv"*. En annan pojke beskrev hur han gjorde en *"dum grej"* på sin förra skola. När han mådde dåligt på grund av detta gick han till skolkuratoren och berättade. Skolkuratoren tog upp vad han gjort på ett teammöte för personal på skolan.

"Jag trodde att hon skulle hålla tyst. Hon har väl sekretess? Nej, då berättar hon för lärare, rektor, och all annan personal. Jag blev avstängd och fick byta skola. Hon har fan i mej förstört flera år av mitt liv. Jag har lovat mig själv att aldrig berätta något för någon igen."

På frågan vart eller till vem de skulle vilja kunna vända sig, menade pojkarna att det var bättre att inte prata alls, eftersom deras erfarenhet var att ingen kunde hålla tyst. Flera tyckte att det borde finnas någon professionell, som man kunde komma i kontakt med, men som inte var knuten till skolan eller behövde prata med föräldrarna.

4.3 Pornografi

Ungdomarna i nätverket diskuterade attityder till pornografi utifrån förbärrade frågeställningar. En fråga var hur de skulle reagera om de kom på sitt syskon eller pojkvän/flickvän med att titta på pornografi. Vid detta tillfälle bestod gruppen av både flickor och pojkar. Flickorna menade att pornografi var något som mest pojkar konsumerade. Ingen skulle bli förvånad om de fick veta att deras bror eller pojkvän tittade eftersom *"alla gör det, killar alltså"*. *"Sitter han och runkar samtidigt så skulle jag bara smyga ut"* sa en pojke om vad han skulle ha gjort om han råkade komma in i sin brors rum. Några flickor och pojkar skulle konfrontera sitt syskon och någon beskrev att de skulle berätta för en vuxen t.ex. en förälder. Flera av pojkarna tyckte att pornografi var OK och berättade att de själva konsumerade. *"Det skulle vara årets händelse på vårt gymnasium"*, var reaktionen på frågan vad som skulle ha hänt om någon flicka i gruppen berättat att hon konsumerade pornografi. Flickor ska inte titta på pornografi menade pojkarna. En pojke sa att om han visste att hans flickvän gjorde det skulle han ha ett *"allvarligt snack"* med henne. En annan pojke menade att han skulle ta det personligt, som om han inte dög. Någon tyckte att om en flicka *"kollade på porr"* betydde det att hon hade mycket sex. Flickorna menade att det var konstigt att de måste stå ut med att deras pojkvänner tittade på pornografi medan de som flickor inte accepterades göra samma sak.

Vid ett annat tillfälle när gruppen inte var blandad var flickorna eniga om att de trodde att pojkarna ville ha flickor som såg ut som porrstjärnor och ville ha sex så som i porrvärlden. Pojkarna däremot sa att de aldrig skulle vilja vara tillsammans med en flicka som såg ut som flickorna på porrbilder eller i filmer. De är bara *"runkmaterial"* som en pojke beskrev det. Att vara tillsammans med någon är något helt annat, menade de.

4.4 Om nätmobbning och om att sprida rykten via nätet

Ungdomsnätverket fick diskutera mobbning och ryktesspridning utifrån en förberedd frågeställning:

Du har hört att Lina som går i din parallellklass träffar nya killar varje helg. Hon har en mycket utmanade klädstil och håller sig mycket för sig själv. Dina fem bästa kompisar på skolan bestämmer sig för att bomba hennes mailbox med mail där det står *"hora"*. Vad gör du?

De flesta, både pojkar och flickor, menade att de aldrig skulle gå med på att mobba eller sprida osanna rykten om någon. *"Det är upp till var och en vad de sysslar med"*. Några av flickorna var dock osäkra på om de skulle stå emot grupptricket och en menade att hon säkerligen inte skulle stå emot. En flicka sa att om man klär sig utmanande så innebär det att man vill att folk skall tro att man är en sådan som gillar att vara med pojkar. *"Jag tänker att hon är nog en sådan som lägger ut bilder och filmer på nätet, kanske t.o.m. spelar in porrfilm"*.

På frågan hur ungdomarna ser på material som finns på Internet menade gruppen att det inte är mycket man kan lita på. Internet beskrevs som en egen värld och att det som skrivs skall tas med en nypa salt. Alla var överens om att man inte överväger särskilt länge huruvida material på Internet skall spridas eller ej. En flicka berättade att hon varit med om att sprida ett rykte som hon inte visste men trodde var sant.

"Jag fick höra ett rykte om en tjej på vår skola som hade lagt ut bilder på en porr-sida. Hon är en riktig ffortis och jag tycker att hon får skylla sig själv, så jag spred detta tillsammans med några kompisar. Vi skickade en bild på henne med text via mobilen. Tjejen har aldrig sagt någont, men alla vet vad hon håller på med."

Flickan som spred bilden och ryktet menade att hon ibland kan tycka att det var elakt gjort men att hon som var utsatt fick skylla sig själv. Att det kunde vara någon annan än den utsatta flickan som lagt ut bilden, t.ex. en gammal pojkvän, hade hon inte tänkt på och om det skulle vara så, skulle hon skämmas.

4.5 Tankar kring våldtäkt

Utifrån ett fiktivt fall diskuterade gruppen när det är OK att säga nej till sex. Förkortat innebar fallet att en flicka, Petronella, 13 år, hade lärt känna Mårten som var 22 år. När de träffades bjöd han henne på vin och började tjata på henne att ha sex. Till slut gick hon med på det fast hon egentligen inte ville.

Pojkgruppen enades om att det inte var så farligt eller *"milt"* som en pojke uttryckte det. Flickan borde sagt till tydligare att hon inte ville. Diskussionen fokuserade på om pojken i exemplet använt fysiskt våld eller inte och om dörren till hans lägenhet var låst. Pojkarna menade att de inte trodde att detta var en våldtäkt i juridisk mening. På frågan om de kände till vad en våldtäkt är i juridisk mening, var det flera som inte visste det. En av pojkarna sa att han trodde att pojken kunde *"ligga risigt till"* eftersom flickan bara var 13 år och inte *"byxmyndig"*. Att en 13-åring träffar en 22-åring tyckte de var oaccepta-

belt, men att det inte alltid behövde vara fel att en äldre pojke träffar en *"inte byxmyndig"* flicka.

Flickorna menade att det fiktiva fallet utan tvekan beskrev en våldtäkt, både som de såg det och i juridisk mening. De tyckte att 13 och 22 år var en stor åldersskillnad och att flickan i exemplet var liten och hjälplös. *"Har hon fått mens än?"* frågade en av flickorna. Flickans låga ålder diskuterades intensivt och de menade att en 13-åring som knappt fått mens är osäker och har dålig självbild. Är man 17 år (som deltagarna i gruppen var vid tillfället) kan man lättare säga nej och går inte med på vad som helst, menade de.

Både pojkarna och flickorna hade många frågor om vad som är ett sexualbrott och inte. Flickorna frågade till exempel om det spelade någon roll att flickan i exemplet druckit vinet hon blev bjuden på.

5. Intervjuer med personal på barn- och ungdomspsykiatriska kliniker samt handläggare inom socialtjänst

5.1 Intervjuerna

Under Onlineprojektets inledande fas ville vi komma i kontakt med professionella som hade erfarenhet av att stödja barn som varit utsatta för sexuella övergrepp via IT, men som inte var verksamma vid specialenheter för denna grupp barn. Vi ville få en bild av hur övergreppen kunde se ut, hur de påverkade barnen och hur den professionelle upplevde att arbeta med de drabbade barnen. Brev skickades till samtliga BUP-mottagningar i Sverige, 152 st och 79 socialtjänstkontor i Mellansverige. Sammanlagt skickades 231 brev ut och 36 enheter svarade varav 18 ledde till en intervju på respektive enhet. Fem enheter ringde eller skrev att detta problem inte hade uppmärksammats hos dem eller inte fanns. Flest svar kom från södra och mellersta Sverige. Endast fyra av intervjuerna gjordes norr om Stockholm. Av de 18 intervjuerna som genomfördes, var två med handläggare inom socialtjänsten.

Dels ombads den professionelle att beskriva barnen, övergreppen och hur barnen mårde dels hur de själva upplevde att arbeta med barnen och deras familjer. Intervjuerna påbörjades under hösten 2006 och avslutades våren 2007.

Parallellt gjordes intervjuer med de flesta medarbetarna på BUP-Elefant (6 st), Barnahus i Linköping (3 st), BUP mottagning Vasa i Stockholm (4 st) samt på Centrum för barn och ungdomar i kris vid Rädda Barnen i Stockholm (1 st). BUP-Elefant, BUP mottagning Vasa och Centrum för barn och ungdomar i kris är specialiserade enheter för behandling av barn och ungdomar som utsatts för bland annat sexuella övergrepp och tanken var att ta reda på vilka kunskaper och erfarenheter som fanns på respektive enhet.

5.2 Beskrivning av övergreppen

Sammanlagt fick vi berättelser om ett hundratal barn som på olika sätt drabbats av sexuella övergrepp via IT. De handlade om barn i alla åldrar, från spädbarn

barnsålder till 18 år. De flesta var mellan 13–17 år. I stort sett alla berättelser rörde flickor och handlade om allt från dokumenterade övergrepp på små barn till ungdomar som själva var mycket aktiva i att få ersättning för sexuella tjänster. Flera fall av mobbning av sexuell karaktär beskrevs också. Några av behandlarna hade kontakt med målsägande i det uppmärksammade "Alexandra-fallet" där en man lockat ett hundratal flickor att ställa upp för posering framför webbkamera, ta pornografiska bilder på sig själva och på kompisar, samt ha sex med honom. Nedan beskrivs en flicka som utsattes för "Alexandramannen".

Ester, 13 år, kom från en mindre stad i Sverige. Hon stod sin familj nära och det hade kommit som en chock när mamman berättade att hon ville skilja sig från pappan. Ungefär vid samma tid dog hennes farmor. Ester fick ta hand om både sin bror och sin pappa och fick därmed svårt att hänga med i skolan. En dag kom hon via en chat i kontakt med Alexandra, chef för en modellagentur och erbjöds att bli modell. Alexandra berättade vilka bilder som behövdes till portfolion. När Ester inte vill skicka bilder på sig själv i underkläder sa Alexandra att det tillhörde modellyrket att kunna visa sig i både badkläder och underkläder. Kontakten fortsatte och Alexandra började kännas mer och mer som en vän. Hon bad Ester att skicka en strippsekvens i webbkamera mot att hon skulle få pengar. Ester kände sig tveksam men övertalades. Hon skickade filmen men ångrade sig i samma sekund som hon skickade iväg den. Hon tog emot pengarna men avslutade all kontakt med Alexandra efter det. Via ett tv-program fick Ester höra talas om andra tjejer som också blivit kontaktade av Alexandra och att Alexandra egentligen var en man som lurat till sig både bilder och filmer på unga flickor och som även våldtagit flera. Hon bestämde sig för att anmäla det hon varit med om till polisen. I och med polisförhören och rättegången började Ester må fysiskt och psykiskt dåligt. Hon slutade äta och gå i skolan, och låg mest hemma i sin säng. Hon var besviken över att hon endast fick vara vittne i rättegången och inte målsägande. Ester fick professionell hjälp under tiden för rättegången och efteråt.

5.3 Barnen i berättelserna

Alla barn som beskrevs i intervjuerna var påverkade av de övergrepp de hade utsatts för och uppvisade symtom av olika slag. Samtliga var eller hade varit aktuella inom socialtjänst och/eller barn- och ungdomspsykiatri. Många led av ångest, skuld, skam, självskadebeteenden, ätstörningar, aggressivitet och hade ett riskfyllt onlinebeteende

”Oj, oj, oj, den flickan skar sig över hela kroppen. Hon kunde hitta på alla möjliga sätt att skada sig. Hon uppvisade tydliga tecken på PTSD och hade svårt för lukter generellt. När hon kom till oss fick vi inte ha frukt liggande för då mådde hon illa.”

Barnen levde ofta men inte alltid, i utsatta hemmiljöer. Inte sällan fanns berättelser om föräldrars missbruk, fysisk misshandel och att barnen levde i sexualiserade miljöer. Att barnen exponerade sig på nätet var bara ytterligare en omständighet och som den professionella inte alltid fokuserade på.

”[...] det var så mycket kring den flickan att just det hon gjort på nätet inte blev viktigt.”

5.4 Stödet och behandlingen

De flesta enheterna arbetade med stöd och behandling till både barn och föräldrar. Föräldrarna beskrevs som måna om sina barn samtidigt som de ofta hade dålig kontakt med dem. Flera av föräldrarna hade själva någon form av psykiatrisk problematik, missbruksproblematik och stora sociala problem. Det fanns också familjer som beskrevs som till synes helt ”vanliga”, men där det senare i kontakten uppdagades svårigheter. Flera föräldrar behövde lika mycket eller mer stöd än barnen.

”Mamman liksom slukade mig. Hon kunde komma in när som helst och ville prata, men mest om sina egna problem.”

En del av barnen beskrevs vara motiverade till kontakt med BUP eller socialtjänst, medan andra var ointresserade av att prata med någon. Föräldrarna var i allmänhet mer motiverade än barnen, men inte sällan beskrev behandlingarna svårigheter med att påbörja en behandlingskontakt med familjerna.

"Vi avslutade kontakten eftersom varken mamman eller flickan ville komma till de bokade besöken."

Jämfört med barnen uttryckte föräldrarna ett större behov av stöd och behandling.

"Det var självklart att föräldrarna behövde stöd samtidigt som flickan. Hur skulle de annars kunna stötta henne hemma. Vi kommer ju bara att vara en del av flickans liv under en kort tid medan föräldrarna finns där för alltid. Här på kliniken arbetar vi alltid både med barnet och föräldrarna."

"Jag stöttade föräldrarna i att sätta gränser och inte låta flickan använda datorn. Detta gjorde att flickan vägrade att träffa mig igen."

Vid intervjuerna visade det sig att flera behandlare inte tyckte att det var helt enkelt att stödja och behandla barn som varit utsatta för sexuella övergrepp och deras familjer. Några menade att de kände sig obekväma med att ställa frågor. Andra tyckte att det var symtomen och inte vad barnen varit utsatta för som var viktigt.

"Vi träffades en gång i veckan och hade samtal, med fokus på de symtom hon uppvisade. Vi pratade om varför hon skadade sig med suddgummit och hon slutade nästan att sudda sig helt efter några månader. [...] vad hon och mannen hon träffat på nätet egentligen gjort vet jag inte så noga men hon mådde dåligt av det i alla fall."

Flera behandlare betonade också svårigheten med att stödja ett barn som tog många risker både online och offline, och att barnet dessutom var ointresserat av att få hjälp.

En behandlare beskrev att hon kände sig osäker på hur hon skulle hantera en situation där barnet berättade om sexuella övergrepp som det varit med om. En övervägande del av de intervjuade personerna kände sig begränsade i sin kunskap om både sexuella övergrepp och IT.

"Nja, jag vet inte vad det var för bilder eller var de fanns, men det var såna där sexuella."

"Jag kan inte säga så mycket om vad hon varit med om men jag vet att pappan monterade upp en webbkamera på hennes säng, något mamman också kände till."

6. Hur ser sexuella övergrepp via IT ut och vilka kan följderna bli?

6.1 Vad är sexuella övergrepp?

Det finns flera definitioner av sexuella övergrepp. Enligt Svedin (Svedin & Banck 2002) har flera av definitionerna följande gemensamma komponenter:

- att den vuxne utnyttjar barnets beroendeställning
- att handlingen kränker barnets integritet
- att det är en handling som barnet inte kan förstå, inte är moget för och inte kan ge informerat samtycke till
- att handlingen utgår från den vuxnes behov

Ovan beskriva komponenter samt aktuell lagstiftning har varit utgångspunkten för Onlineprojektet, när det gäller att beskriva och förstå vad ett sexuellt övergrepp är. Vi har kommit i kontakt med flera fall som enligt beskrivningen ovan är ett sexuellt övergrepp, men där det utsatta barnet inte känt sig som offer. Vi har även träffat barn som upplevt sig ha varit utsatta för ett övergrepp, men där det inte funnits tillräcklig stöd i lagtexten som t.ex. vid spridning av kränkande bilder eller filmer.

6.2 Exempel på sexuella övergrepp via IT

Vi har delat in de drabbade barnen i fyra grupper efter övergreppens karaktär. Avsikten med grupperna är att ge en bild av hur övergreppen kan se ut. I vissa fall kan ett barn ha varit utsatt på flera sätt och därmed tillhöra flera av grupperna. Samtidigt går det inte att utesluta att det finns fall som inte alls passar in i någon av grupperna.

Sexuella övergrepp via IT kan innebära att barn:

1. blivit sexuellt mobbade/trakasserade online
2. blivit utnyttjade på övergreppsbilder/i filmer eller andra sexualiserade bilder/filmer
3. via kontakt online blivit utsatta för sexuella övergrepp online eller offline
4. via kontakt online fått ersättning för sex online eller offline

6.3 Barn som blivit sexuellt mobbade/trakasserade online

Barn och ungdomar som blivit mobbade eller trakasserade online är den grupp vi oftast fått höra talas om. Det är mest skolor som tagit kontakt med oss för att få råd. Därifrån har det också kommit flertalet förfrågningar om föreläsningar, då personalen har upplevt att sexuell mobbning är ett problem. Online-mobbningen kan ske dygnet runt utan att märkas i det verkliga livet och därför kan den vara extra svår att upptäcka för personer i barnets omgivning. Spridningen kan göras både genom Internet och mobiltelefon. Bland de barn som utsatts, har vi inte funnit samma övervikt av flickor som vid övriga grupper av sexuella övergrepp via IT. De flesta vi kommit i kontakt med har mobbats av någon jämnårig medan förövarna i de andra grupperna ofta varit äldre än offret.

Under en klassfest blev Mia full och inför några tjejkompisar lyfte hon på kjolen och visade att hon inte har några trosor på sig. Hon visste inte att någon tog en bild av henne. Veckan efter hängde bilderna på skolans anslagstavlor och hon fick otaliga meddelande till sin mailbox om att hon var en "slampa". Hon fick även mail från okända män som frågade om de skall träffas.

Föräldrar liksom professionella kan ibland ha svårt att ta mobbningen på riktigt allvar. Dessutom är det inte alla barn som vet att det de utsatts för är otillåtet. Konsekvenserna för barnen i flera fall av sexuell mobbning har varit stora och t.ex. inneburit att barnet tvingats byta skola.

Elin gick i behandling för en våldtäkt som hon utsatts för av en jämnårig. Samtidigt som rättegångsförhandlingarna pågick upptäckte hon att någon lagt ut en filmsekvens på en världsomspännande sajt med bilder på henne och några skolkompisar med texten "hora", "knulla mig så anmäler jag" etc. Terapeuten kontaktade ansvariga på sajten. Där menade man att eftersom bilderna inte visade någon som var avklädd, kunde de inte klassas som barnpornografi. Bara under förutsättning att en polisanmälan gjordes tänkte de agera. Flickan som var mitt i rättegångsförhandlingar ville inte anmäla. Då filmen varit ute i fem dagar hade 400 sett klippet och efter sex månader hade nära 8 000 sett det.

6.4 Barn som blivit utnyttjade på övergreppsbilder/i filmer eller andra sexualiserade bilder/filmer

Bilder och filmer av sexuell karaktär finns i oändligt antal på nätet. Den användarvänliga tekniken gör att de flesta båda kan producera, publicera och distribuera material. Det mesta visar frivilliga aktiviteter som eventuellt inte skadar någon eller strider mot några lagar. Men det finns även det som är ofrivilligt och olagligt. Dit hör t.ex. barn som blir utsatta för sexuella övergrepp där övergreppen dokumenterats.

Kalle blev sexuellt utnyttjad av sin pappa från det att han var tre år. Ibland filmade pappan övergreppen men det är fortfarande oklart om bilderna spridits. Övergreppen slutade ungefär samtidigt som Kalle började skolan.

Lotta var 15 år när hon blev utsatt för upprepade våldtäkter av sin kusin Niklas, som var 17 år gammal. Våldtäkterna skedde både hemma hos Lotta och i Niklas hus. Ingen anade vad som pågick och ibland satt föräldrarna på nedervåningen och fikade när övergreppen ägde rum. Vid ett tillfälle somnade Lena och Niklas tog en mängd nakenbilder av henne som han spred via sin mobiltelefon till elever på skolan som de båda gick i. Lotta blev misshandlad både fysiskt och verbalt av elever på skolan efteråt.

I exemplen med Kalle och Lotta är det förövaren som producerat och spridit materialet. En del av de barn vi kommit i kontakt med har framställt eget sexuellt material utan att det förekommit våld eller sexuella övergrepp och publicerar detta på olika sidor på Internet. Bilderna och filmerna skulle säkerligen kunna klassas som barnpornografiskt material. I vissa fall kan materialet också vara framställt i samtycke men där det sedan använts på ett sätt som inte var tänkt initialt.

Alice och Jens hade varit tillsammans i flera månader och filmat när de hade sex. Alice hade också skickat nakenbilder till Jens mobil. När förhållandet tog slut bad Alice att få bilderna och filmerna vilket Jens vägrade. Istället spred han dem på olika sajter på nätet.

6.5 Barn som via kontakt online blivit utsatta för sexuella övergrepp online eller offline

Forskning visar (se kap 3) att kontakter med barn i sexuellt syfte sker dagligen av vuxna och barn via Internet. En liten del av alla kontaktförsök resulterar i sexuella övergrepp online eller offline. I Onlineprojektet har vi träffat flera av de barn som genom en nätkontakt utsatts för sexuella övergrepp både online och offline.

Molly, 15, träffade Nils via en Community. De hade kontakt under flera månaders tid och diskuterade och bytte musik. De blev bra nätkompisar enligt Molly och efter att ha haft kontakt ett halvt år bestämde de sig för att träffas. Så fort Molly kom till tågstationen förstod hon att Nils ljugit om sin ålder. Han var knappast 15 år, som han påstått, utan snarare 25. Molly kände sig obekvämt i Nils sällskap. När Molly påpekade att han hade ljugit om sin ålder, sa Nils att han råkat skriva fel. Han var 35. Molly var besviken och ville åka hem. På väg till tåget utsatte Nils Molly för en våldtäkt i en skogsdunge. Molly berättade med en gång för föräldrarna vad som hänt och en anmälan till polisen gjordes.

Molly var helt oförberedd på vad som skulle hända då hon och Nils träffades. Nils hade uteslutande pratat musik med Molly och dessutom ljugit om sin ålder. Barn som Molly har vi sällan kommit i kontakt med. Vår erfarenhet är att förövare sällan ljuger om sin ålder eller med sitt syfte att få ha sex med barnet.

Malin, 12, träffade Anton, 26, via en Community om hästar. De pratade i fler månader om grimmor, sadlar och annat som rör hästar. Anton berättade att han hade ett stall med massor av hästar och att Malin var välkommen dit. Efter en tids kommunikation bad Anton Malin att skicka bilder på sig. De första bilderna Malin skickade var skolfoton. Anton bad så småningom om avklädda bilder som t.ex. semesterbilder när Malin hade bikini. Malins föräldrar kände till kontakten och Anton blev hembjuden flera gånger. Malin fick även själv åka till Anton. Vid träffarna utsatte Anton Malin för upprepade sexuella övergrepp. Föräldrarna började misstänka att något inte stod rätt till och Malin fick en samtalskontakt på BUP. Malin var mycket ledsen när hon inte fick ha kvar sin kontakt med Anton som hon tyckte var så viktig för henne. Hon sa till sin behandlare att han betydde så mycket att hon kunde stå ut med övergreppen. Efter flera månader i behandling frågade Malin sin behandlare hur det kom sig att hon aldrig fick se Antons hästar?

Flera av barnen är liksom Malin förtjusta och möjligen förälskade i sin onlinekontakt. På kort eller under en längre tid har kontakten hunnit bli väldigt viktig för barnet. Precis som för Malin har barnen varit så angelägna om att få ha kvar sin kontakt att de gått med på att skicka sexualiserade bilder/filmer eller ha sex då de träffats offline. Barnen har ibland trots att de är tillsammans, kanske även förlovade, med sin nätkompis. Inte sällan har kommunikationen helt eller delvis fokuserad på sex.

17-åriga Johanna la ut kontaktannonser på Internet där hon erbjöd "gangbangs" till män. Hon träffade vid flera tillfällen män på olika hotell i södra Sverige. Hur träffarna skulle gå till beskrevs i detalj. Mötena innehöll ofta våldsinslag. Johanna blev aktuell inom BUP på grund av att hon inte ville leva och uppvisade svåra självskadebeteenden. För Johanna var männen och den bekräftelse de gav henne oerhört viktig. Hon beskrev det som en "drog" att träffa dem".

6.6 Barn som via kontakt online fått ersättning för sex online eller offline

Barn som tar emot ersättning för sexuella tjänster kan ingå i någon eller flera av grupperna som beskrivits i detta kapitel. Vi tycker dock att det finns anledning att särskilja dem som ser sin kropp som en vara. Dels har vi uppmärksammat de som säljer bilder, filmer eller "pratar sex" via Internet eller mobiltelefon dels de som får ersättning offline. I utbyte mot sexuella tjänster har barnen fått olika betalning som t.ex. påfyllning på mobilens kontantkort, kläder, droger, alkohol och pengar.

Lina och Elsa lät "gubbar" ringa och prata "snusk" med dem. Tjejerna lade ibland ifrån sig luren och fnittrade för att sedan ta upp den igenom och stöna lite. Männerna satte in pengar flickornas kontantkort.

Beatriz, 18 år, berättade att hon har en mycket dyr livsstil och måste tjäna pengar för att upprätthålla denna. Hon sålde sin kropp till kunder via Internet för att få pengar till droger och alkohol. Beatriz beskrev det hon gjorde som att "hora" och att det var en "ungdomsgrej". Om några år skulle hon ta det lugnt och stadga sig.

Enligt dem själva sålde Lina, Elsa och Beatriz sex för att ha råd att köpa saker, kläder, droger och alkohol, vilket de inte skulle haft råd med annars. För andra barn har betalning/ersättning inte alls varit viktig.

6.7 Följder av övergreppen

Barnen vi har träffat har uppvisat samma symptom som barn som utsatts för sexuella övergrepp offline. Flera har fått en PTSD (Posttraumatisk Stressyndrom) diagnos som har inneburit att den traumatiska händelsen återupplevts i form av plågsamma minnesbilder, i mardrömmar eller som fysiologiska reaktioner. Barnen har undvikit stimuli som kunnat associeras med traumat eller har haft ihållande sömnsvårigheter, koncentrationsvårigheter eller humörsvängningar. Flera barn har haft svårt att lita på andra och har haft hög grad av ångest. Många har också haft dålig självkänsla samt känt skam,

skuld, oro, rollförvirring m.m. För en del av barnen har det riskfyllda online-beteende varit ett tecken i sig på att de inte mått bra. Övergreppet/övergreppen via IT behöver dock inte vara den enda anledningen till att de mått dåligt.

Vi har träffat barn som till en början sagt sig opåverkade av övergreppen och symtomfria. Flera av dessa har kraftigt undersvarat på självsvarfsformulär om sitt mående. Föräldrarna har emellertid vittnat om en annan bild än den som barnet har givit. I vissa fall har barnen sagt att de haft symtom men de har inte hänfört dessa till den sexuella kontakten via Internet. Tvärtom har de tyckt att denna har varit givande.

Martina, 16 år, var uppvuxen i en familj med mycket goda ekonomiska förutsättningar. Båda föräldrarna arbetade mycket och barnen skötte sig till stor del helt själva. Martina hade svårt att få kompisar, var tystlåten och höll sig mest för sig själv. Hon led mycket av ångest som hon dövade genom att skada sig själv och genom att ha sex. Martina kom i kontakt med män via Internet men även då hon gick på stan, mataffären, Systembolaget, bio osv. Genom att få betalt kände hon att hon hade kontroll och makt över männen hon träffade. Pengarna hon tog emot i början använde hon till att köpa en mobiltelefon för att hålla kontakt med alla kunder. Ju längre tiden gick desto mindre viktig blev betalningen. Slutligen brydde hon sig inte om att ta betalt alls, även om det var uppgjort i förväg. När hon fick frågan om hon använde alkohol eller droger innan hon träffade sina kunder, såg hon mycket frågande ut, som om intervjuaren missat hela poängen "sex var min drog" sade hon.

7. Hur kan man förstå att det händer?

Barnen som vi indirekt eller direkt haft kontakt med genom Onlineprojektet har varit i olika åldrar, drabbats av olika former av övergrepp och haft olika bakgrund. Dock har vi sett vissa gemensamma tendenser som kan bidra till förståelsen av varför barn blir sexuellt utsatta via IT.

7.1 Riskfaktorer

På flera ställen i litteraturen finns orsaker och risker beskrivna vad gäller sexuella övergrepp. Larsson, Svedin & Warfvinge (Svedin & Banck 2002) beskriver riskfaktorer hos såväl barnet, den miljö barnet lever i samt riskfaktorer förknippade med förövaren.

De riskfaktorer som är förknippade med barnet är följande:

1. Flickor drabbas i högre grad av sexuella övergrepp än pojkar.
2. Den vanligaste åldern att drabbas av ett sexuellt övergrepp är under åren i förpuberteten (8–12 år).
3. Vanligast är att förövaren är känd för barnet sedan tidigare och finns i barnets närmiljö.
4. Individuella drag hos barnen är t.ex. ett barn som förövaren bedömer kan hålla tyst eller barn som inte tror eller vet att de kan säga nej till en vuxen. Det nämns även t.ex. barn som är rädda för att bli straffade men även de som är ensamma.
5. Barn som tidigare varit utsatta för sexuella övergrepp eller andra övergrepp.
6. Barn med funktionshinder.
7. Barn i samhällsvård.

Dessa tycker vi stämmer väl överens med vad vi har funnit hos barnen i Onlineprojektet. Men det finns olikheter. De flesta barn vi kommit i kontakt med har varit äldre än 12 år. Vi ser också en annan skillnad som gäller relationen till förövaren. Förövaren har i de flesta fall varit en person som barnet inte har haft kontakt med innan kontakt etablerades via IT. Pojkar och flickor som är osäkra och prövande i sin sexuella läggning är en grupp barn vi också noterat.

7.2 Behov av bekräftelse

En gemensam nämnare för i stort sett alla barn har varit behovet av att bli "sedda", uppvaktade och bekräftade. Genom IT har barnets behov av detta tillgodosetts snabbt, ja i stort sett omedelbart. Förövaren har ofta i ett tidigt skede av kontakten sagt eller skrivit något uppmuntrande, som fått barnet att fortsätta kontakten.

"Han sa att jag hade ett så vackert språk. Det har aldrig någon sagt till mig innan."

Flicka, 13 år

Genom komplimangerna har barnet känt sig utvalt och unikt, något de saknat hemma eller bland vänner. För flera har den nya nätkontakten snabbt blivit viktig. En del kontakter har redan initialt handlat om något sexuellt eller att förövaren skrivit positivt om barnets utseende. Några barn har blivit erbjudna ersättning, som blivit likvärdig med uppskattning.

7.3 Upplevd anonymitet och trygghet

IT gör det möjligt att pröva olika roller och sätt att vara. Dessutom kan barnet vara anonymt utan insyn från föräldrar eller andra närstående. För barnet kan det vara spännande att få kontakt med någon som de inte känt tidigare, men flera har missbedömt konsekvenserna. Genom att kontakten på Internet oftast skett i hemmiljö har barnet invaggats i en känsla av säkerhet. Flera har också upplevt att de skyddat sig på olika sätt.

- *Jag skrev såklart under med mitt nickname och trodde då inte att det var någon fara.*
- *Vilket var ditt nickname?*
- *"Babyblond12"*

Flicka, 13 år

7.4 Nyfikenhet på sex

Nyfikenheten på sex har varit en drivkraft hos många av barnen i Onlineprojektet. Flera har upplevt en osäkerhet kring sin sexuella identitet och då använt Internet som ett medel för att få svar på frågor om t.ex. normalitet. Genom Internets möjlighet till sökande av information, konsumtion av pornografi samt interaktion med andra människor har de sökt svar på sina

frågor. Några av barnen har levt i sexualiserade hemmiljöer. Det kan ha bidragit till svårigheter för dem att dra gränser för vad som är normalt och försvårat för dem att utforma sin egen sexualitet.

Majken, 14 år, berättar att hon närmast snubblade över porrfilmerna hemma. Hon kunde aldrig ta med någon kamrat hem av rädsla för att pappan skulle gå runt i enbart kalsongerna och säga något snuskigt till kompisarna. Det var en lättnad när föräldrarna separerade. Först då vågade hon ta hem kompisar till mammans lägenhet. Av för Majken då oförklarlig anledning, sökte hon sig till porrsidor på nätet. Till sin förskräckelse hittade hon en kontaktannonser med nakenbilder på sin pappa. Bilderna var utan ansikte men Majken kände igen kroppen och pappans tatueringar.

7.5 Sexualiserat språk

Flera av barnen har beskrivit kontakten de haft på Internet som överklig, mer som en lek, som sedan urartat. Språket har ofta varit sexualiserat både från förövarens och från barnets sida. Barnen har använt sig av en vokabulär som de inte skulle använda utanför Internet. De har inte i samma utsträckning som den vuxne förövaren kunnat relatera till ordens innebörd. Orden som använts har för förövaren inneburit något annat än för barnet då han/hon haft mer sexuella erfarenhet än barnet. Den sexualiserade kommunikationen har inneburit signaler som barnet inte varit medvetet om, d.v.s. att även om de använt likadana ord i sin konversation så har innebörden för barnet och förövaren varit olika.

14-åriga Jennys vänner hade slutat att fråga henne om hon ville vara med på olika aktiviteter. De undvek att ge klara besked, när Jenny kom med förslag om att hitta på något. Hemma blev hon förtegen, blandat med häftiga humörsvängningar. Föräldrarna bråkade mycket med varandra och med hennes bror. Jenny drog sig in på sitt rum och till sin dator. I skolan försökte hon att inte visa hur ensam hon var genom att stänga in sig på en toalett eller gå till biblioteket.

Via en chattsida på Internet fick hon kontakt med Olle. De pratade om allt möjligt, ibland på MSN, men också på mobilen. Han tyckte att hon var en smart tjej och hon tyckte att han var snäll. Han var inte som flera andra ”snuskiga gubbar” eller killar som hon hade stött på via nätet. Jenny började efter kort tid att bli beroende av kontakten med Olle. Det pirrade i kroppen bara hon tänkte på honom. Hon var kär. Efter skolan for hon alltid direkt hem och chattade med honom.

Olle hade nu börjat avsluta chatten med ”jag längtar efter dig, jag vill röra vid dig, jag vill se dig naken” osv. Jenny protesterade vid ett tillfälle och tyckte att han nog var för gammal, 38 år. Han svarade att ålder inte spelar någon roll, när man tycker om varandra. Jenny svarade att hon höll med och kände sig lättad. Nu behövde hon inte släppa kontakten. Det var Olle som kom på idén med berättelserna. Han skrev några meningar och Jenny fyllde i. De handlade om sex och vad de skulle göra med varandra. I de skapade berättelserna utforskade de olika sätt att ha sex och Jenny tog på sig olika roller; vampen, den blyga, den populära o.s.v. Hon var glad att Olle tyckte om det hon skrev. Efter en tid bestämde de sig för att träffas offline för att ha sex, så som i berättelserna. Jenny var livrädd då de sågs och det som hände på hotellrummet var långt ifrån de uppdikterade berättelserna online.

7.6 Lurade och manipulerade

”Jag var som hjärntvättad. Men det förstod jag inte då.”

Flicka, 14 år

Barnen i Onlineprojektet har varit mer eller mindre lurade och manipulerade av sina förövare. De har inte insett konsekvenserna av kontakten förrän det varit för sent. Barns och ungdomars inte fullt utvecklade hjärnor och deras relativt bristfälliga erfarenheter kan bidra till att de har svårt att bedöma nätkontaktens avsikt. Dessutom medger Internet färre ledtrådar för att tolka en persons intentioner än de som används offline.

- Om du hade träffat honom på McDonalds, skulle du gått med honom hem då och haft sex?
– Nej, fy för – aldrig!

Flicka, 13 år

Flera av barnen har beskrivit att de upplevt att nätkontakten till en början var en vänskapsrelation där barnens behov var det centrala och relationen var på deras villkor. Kontakten fördjupades efterhand och inte sällan hade barnen en orealistisk bild av sin nätkontakt, ibland som den perfekta partnern. När de upptäckte att de blivit lurade och utnyttjade i en relation som var på den vuxnes villkor blev många djupt besvikna.

Flera barn har vittnat om att deras nätkontakt varit så viktig för dem att de stått ut med att ha sex av rädsla för att relationen annars skulle avslutas.

Jag tyckte mycket om honom. Vi kunde prata om allt och det mesta var kul – ja förutom sextet förstås. Hade jag sluppit det hade det varit bättre. Flicka, 16 år

För barnen har det varit svårt att säga nej till den vuxne som varit äldre och därmed en auktoritet. Hot mot barnen har också försvårat för dem att ta sig ur relationen till förövaren. Förövaren har t.ex. skrivit att de ska sprida tidigare sända bilder eller chattloggar, varför barnet av ren rädsla gått med på att fortsätta relationen. Hoten har inte alltid varit direkt uttryckta, men barnet har upplevt sig hotat och inte haft några andra val än att fortsätta relationen. Ytterligare sätt från förövaren att snärja in barnet i relationen har varit att ge någon form av ersättning. De barn som fått pengar, droger eller sprit har haft svårt att avsluta kontakten när de blivit beroende av denna.

7.7 Hög grad av egen aktivitet och risktagande

En del av barnen i Onlineprojektet har själva varit passiva och helt enkelt råkat, eller blivit tvingade att befinnas sig i en miljö där de sexuella övergreppen ägt rum. För de flesta har emellertid den egna delaktigheten och risktagandet på Internet varit utmärkande.

Tänkbara anledningar till att barn söker sig till destruktiva sexuella kontakter kan vara:

- Barn som tidigare varit utsatta för sexuella övergrepp eller andra svåra trauman utsätter sig för detta igen, men nu med känsla av ha kontroll över situationen.
- Helt eller delvis försummade barn som söker bekräftelse. Genom att t.ex. ha sex med flera män eller genom att sälja sex får de uppskattning.
- Barn som känner sig utan värde och självrespekt låter sig utnyttjas som ett led i att smutskasta sig själva.

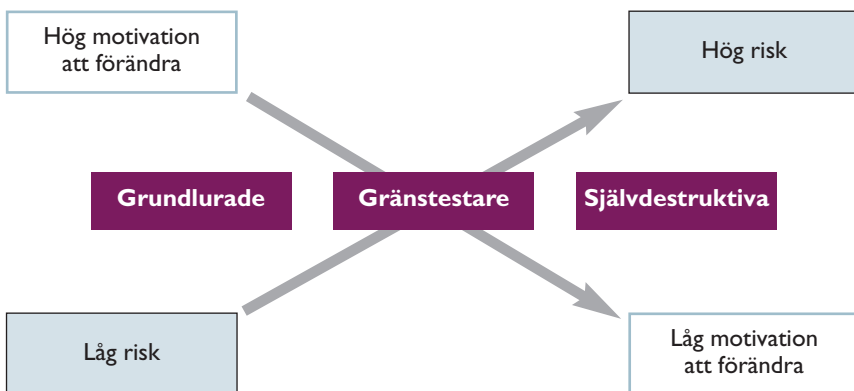
- Barn som av olika anledningar använder sex som ett sätt att skada sig själva eller att minska ångest.
- För de barn som säljer sex kan ersättningen i sig vara viktig för att skaffa pengar för att försörja sig och sin familj eller ett alkohol- eller drogmissbruk.

Åsa Landberg, psykolog, vid Rädda Barnen i Stockholm, har delat in barn utsatta för sexuella övergrepp via IT i tre grupper (Stiftelsen Allmänna Barnhuset & WGCC 2006). Förenklat beskrivs grupperna nedan.

De *grundlurade* barnen anar inte att personen de har kontakt med online far med osanning om sin ålder eller dennes syfte med att ha kontakt. Ett exempel är Niklas, som trodde att han hade webcamsex med en flicka, men som visade sig vara en äldre man som sparade och spred filmen. *Gränstestarna* är väl medvetna om att vad de gör är farligt. De är ofta risktagande även utanför Internet. Karin, 13, och Mats, 25, inledde en sexuell relation både online och offline. Förutom att ha sex brukade de dricka alkohol och ibland testa droger. Karin var väl medveten om att hennes relation med Mats inte skulle accepteras av föräldrar och vänner men hon var förälskad och kunde inte motstå att träffa honom.

De *självdestruktiva* lever ett liv där de tar många risker. De kan exempelvis använda Internet till att sälja sex eller hitta destruktiva sexuella kontakter. Barnen i denna grupp inser sällan att de skadar sig själva och tycker inte att de lever fel. Hugo sålde sex till män via Internet och såg inget konstigt i detta. *"Jag får både sex och pengar"*.

Åsa Landberg har delat in grupperna efter hur stora risker barnen tar. Barnen i gruppen grundlurade tar färre risker än de i gruppen självdestruktiva (se fig 2). Tillsammans med Åsa Landberg har vi utökat modellen genom att lägga till barnens motivation att förändra sitt riskbeteende.

Figur 2: Risktagande samt motivation till förändring.

De flesta barn vi kommit i kontakt med har tillhört grupperna "gränstestare" och "självd destruktiva". De är mer benägna att ta risker samt svårare att motivera till ett förändringsarbete jämfört med de barn som tillhör gruppen grundlurde. De flesta är medvetna om att det de gör är farligt. Det handlar alltså inte om att de är oupplysta. Istället skulle vi vilja säga precis tvärtom; barnen är kunniga om faror på Internet men söker sig till riskfyllda situationer.

8. Stöd och behandling till barn utsatta för sexuella övergrepp via IT

Vi har inte kunnat finna någon publicerad nationell eller internationell forskning rörande behandling av barn utsatta för övergrepp via IT. Nedan sammanfattar vi våra erfarenheter av att stödja och behandla barnen i Onlineprojektet.

8.1 Motivationsarbete

En del av barnen i Onlineprojektet har varit lätta att motivera till behandling. Andra har varit svårare.

Bristande motivation kan vara relaterat till hur barnet upplevt sin egen delaktighet och huruvida det känt sig utnyttjat eller inte.

Det är inte alltid som barnet tycker att det är IT övergreppet, som lett till att de mår dåligt. Det kan vara ett helt annat trauma eller svårighet som barnet är upptaget av och där behandlingen måste börja. Barnet behöver konkret uppleva att behandlare kan hjälpa och är beredd att lyssna till det som barnet uppfattar som viktigt. Har barnet en bristande tillit till andra behöver det tid att försäkra sig om att behandlaren kan erbjuda hjälp och vill väl.

Eftersom barnen i Onlineprojektet ofta själva upplevt att de varit delaktiga i övergreppet, vill många undvika att tala om vad de varit med om. Undvikandet kan innebära att de tvekar att ta emot erbjudandet om psykoterapi, eftersom de vet, att de då måste tala om vad de har varit med om. Behandlaren kan här behöva anstränga sig att förmå föräldrarna att motivera sitt barn.

8.2 Barnens behandling

Behandlingen av barn och föräldrar vid BUP- Elefanten har skett både individuellt och tillsammans, beroende på i vilken fas av behandlingen, som de har befunnit sig i.

Barnen i Onlineprojektet har på flera sätt visat att de inte mått bra. Flera har beskrivit att de känt sig udda och konstiga, som om det varit något fel på dem. Barnen har behövt förklaringar till varför de inte längre kunnat koncentrera sig

i skolan, inte förmått vara riktigt närvarande i kontakten med andra, återupplevt svåra sekvenser av traumat, plötsligt fått en ångestattack, eller inte kunnat kontrollera sitt humör. Barnen har behövt få veta att deras reaktioner är helt normala och att det är händelsen de varit med om, som är det onormala.

Ett moment i barnets behandling är bearbetningen av det trauma/de trauman barnen utsatts för. Traumabearbetning innebär att tankar, känslor och kroppsförnimmelser integreras, så att övergreppet blir begripligt, uthärdligt att minnas och möjligt att berätta för en trygg närstående.

Att tala om övergrepp som man har varit utsatt för är svårt. Det är oftast förenat med starka känslor av skam, ångest och ilska. För att underlätta bearbetningen, har barnen (och föräldrarna) haft behov av att lära sig flera olika sätt att lugna och trygga sig själva, som exempelvis andnings- och avslappningstekniker. Dessa färdigheter har de också kunnat använda för att hantera svåra situationer i vardagen. De har också behövt få hjälp med att kunna sätta ord på känslor förbundna med sina trauman. Med andra ord har de behövt redskap, för att på olika sätt berätta, vad de har varit med om.

Barn utsatta för sexuella övergrepp via IT kan vara mycket upptagna av sin egen delaktighet och att de blivit lurade och manipulerade. I terapin har de behövt gå igenom hur det kunde komma sig att de lurades, manipulerades och kränktes och varför nätkontakten blev så viktig. De har behövt förstå hela den processen för att vara bättre rustade inför andra tillfällen, då de befinner sig i liknande risksituationer.

Flera av barnen har haft destruktiva sexuella relationer, där de har trott att de haft kontroll. Till en början har de kunnat beskriva att de varit nöjda med relationen. Så småningom har de börjat inse att relationen inte alls varit så jämbördig som de trott utan att den mest varit på den andres villkor. Därför har dessa barn haft behov av att tala om och reflektera kring vad en jämlik relation innebär, även i sexuellt avseende.

Som behandlare kan man förvånas över att barn som varit utsatta för sexuella övergrepp vet så lite om sin kropp och sin sexualitet. För flera har detta moment i behandlingen varit en viktig del.

Traumabearbetning kan låta tungt och svårt och det är det också, men inte alltid. Det är viktigt att terapistimmarna också innehåller stunder av skapande, glädje och skratt. Hade vi inte haft med det i behandlingen, skulle vi säkerligen fått svårt att genomföra den.

8.3 Föräldrarnas behandling

För föräldrar och övriga i barnets nätverk är det oftast chockartat att få veta att barnet har utsatts för sexuella övergrepp. Har övergreppen skett utan att barnet har varit aktivt, som vid flera offline övergrepp, försöker många föräldrar göra vad de kan för att hjälpa och stödja barnet. Så är det också när det gäller IT-relaterade övergrepp, men inte alltid. Eftersom barnet ofta själv har varit aktivt på något sätt, kan det vara svårt för föräldrarna att inte lägga skulden på barnet. De förstår inte hur deras barn kunde bli lurat och "förfört", att barnet inte kunde se riskerna och inte förstå, att det satt någon på andra sidan, som bara var ute efter sex. Anklagande föräldrar späder ytterligare på barnets egen känsla av skam och skuld.

Övergreppen kan också väcka skuld hos föräldrarna, som känner att de borde ha förhindrat och förstått. Flera är rädda för att deras barn är skadat för resten av livet. Andra känner så stark vrede gentemot förövaren eller barnet självt att de inte utan terapeutens hjälp klarar att ta del av vad barnet har varit med om. Barnet behöver vårdnadshavare som kan ta emot deras berättelser varför föräldraarbetet blir en viktig del av det terapeutiska arbetet. Dels för att underlätta för barnet dels för att skapa eller återskapa en förtroendefull relation till barnet. Genom behandlarens kunskap om hur övergreppen kunde ske samt övrig kunskap om IT-relaterade övergrepp, får föräldrarna möjlighet att ta till sig det skedda och förstå varför det kunde äga rum. De får en möjlighet att hjälpa sitt barn att bli mindre sårbart och mindre utsatt för liknande risksituationer. Vissa föräldrar måste också påminnas om att inte bara andras barn utan också deras barn är intresserade av och nyfikna på sex. Och att barns nyfikenhet på sex, förutom ensamhet och behov av bekräftelse, kan vara en av drivkrafterna till att skaffa sig information och kontakter på nätet, som de kan prata sex med. En del föräldrar behöver hjälp med att förstå att de är betydelsefulla för sina barn. Vissa kan också behöva lära sig hur de skall uppmuntra det som är positivt och bra hos sitt barn samt hur de skall sätta gränser för ett för barnet riskfyllt beteende. Det kan också vara angeläget att inkludera syskon och eller delar av barnets övriga nätverk, som kan känna sig drabbat och kan behöva få svar på sina frågor. Dessutom kan de vara en stor tillgång i den kris som familjen befinner sig i då de kan stödja både barnet och föräldrarna på både kort och lång sikt.

8.4 Ett värdigt liv utanför terapirummet

Alla barn behöver få känna gemenskap och att de är omtyckta, inte bara av familjen utan också av kamrater. Flera har haft dålig kontakt med jämnåriga eller inga vänner alls. Några har behövt hjälpas in i sociala verksamheter, där de fått träna på att umgås med jämnåriga. En del barn har tyckt att de inte vet hur man gör, när man tar kontakt med jämnåriga. Andra har hindrats av sina negativa tankar om sig själva. De har velat söka sig till andra som verkar "snälla", men har inte vågat. I terapin har vi gemensamt kunnat identifiera hindren och i rollspel träna på hur man gör. För att stärka barnet har det också varit viktigt att ta reda på barnens intressen och hjälpa dem att utveckla de begåvningar som de har.

8.5 Våga fråga – var aktiv

För att barnet skall våga berätta om vad de har varit med om, måste behandlaren våga fråga, vara aktiv och förutsägbar. Terapeutens tystnad skrämmer lätt barnen, eftersom de blir utelämnade åt sina egna föreställningar om vad terapeuten kan tänka om vad de har gjort på och utanför nätet. Dessutom kan de inte veta vad terapeuten vill veta.

I de 11 intervjuer/samtal som gjordes med barn som alla haft kontakt med socialtjänst och/ eller barn och ungdomspsykiatri (utanför BUP-Elefanen) var flera besvikna över att de inte hade fått berätta vad de varit med om. De beskrev en tystnad som de upplevde som negativ. Behandlaren hade inväntat barnets egen berättelse - som aldrig kom. Vår erfarenhet vid BUP-Elefanen är att om vi frågar så svarar barnen. De säger inte allt till att börja med, men oftast tillräckligt för att fortsätta att tala om det skedda. De barn vi intervjuade tyckte samtliga att det var mycket viktigt att professionella hade kunskap om ungdomar, deras liv on- och offline samt var kunniga om sexualitet och sexuella övergrepp.

"Hon väntade på att jag skulle säga något och jag väntade på henne. Hon har ändå betalt för att prata, inte vara tyst [...] Fattar inte att ni tror att det bara är att prata om nått man tycker är jobbigt och inte är så stolt över. Ja ja, jag skär mig, super och lägger ut bilder när jag knullar, men varför ska jag berätta det. Hon hade nog inte knullat själv på många år och definitivt aldrig varit på nätet."

Flicka, 17 år

8.6 Behandling av barn i grupp

Inom Onlineprojektets ram bedrevs på försök gruppbehandling med 5 flickor, 13–17 år, som utsatts för IT-relaterade sexuella övergrepp, där de själva varit mycket aktiva. För genomförandet ansvarade BUP mottagning Vasa i Stockholm, en specialenhet för framförallt gruppbehandling av sexuellt traumatiserade barn och deras familjer. Rapporten "Hur vi fick igång en dialog" finns tillgänglig genom Onlineprojektets hemsida (Zachrisson 2009).

Erfarenheterna från behandlingsgrupp var:

- Att föräldrarnas uppbackning för att flickorna skulle delta var viktig.
- Att det tog jämförelsevis lång tid att komma fram till ett traumafokuserat arbete i gruppen, eftersom flickornas resurser och funktionsnivå var nedsatta. De behövde lång tid att förvärva tillit till andra, lära sig verbalisera tankar och känslor och kommunicera dessa.
- Att riskbeteendet på Internet och dess följder inte var huvudfokus för flickorna utan i stället deras svårigheter i kamratrelationer.
- Att struktur och förutsägbarhet var viktigt för att skapa trygghet i gruppen.
- Att hemuppgifter gav färdigheter.
- Att det var betydligt mer krävande att leda en sådan här behandlingsgrupp jämfört med grupper där deltagarna utsatts för sexuella övergrepp av närstående. Stor anpassning till gruppens och de enskilda deltagarnas behov krävdes.
- Att flickorna tyckte att det var positivt att träffa andra med liknande problem.
- Att gruppterapin för de flesta fick kompletteras med individ- och familjesamtal. Fyra flickor behövde ytterligare behandling efter att gruppen avslutats.
- Att föräldragruppen hade behövt ha fler behandlingstillfällen än de som erbjöds.

8.7 Bilderna och filmernas betydelse i stödet och behandlingen

Vi har träffat barn som varit mycket upptagna av att det finns övergreppsbilder eller andra sexualiserade bilder av dem. Andra barn har menat att det inte haft någon betydelse. Oavsett om barnet är oroat av bilderna eller inte, är det viktigt att fråga barnen om det finns sådan dokumentation.

"Nej, hon känner ingen oro över att bilderna cirkulerar, eller ja, jag vet inte så noga för jag har inte frågat henne."

Oavsett om barnen vill berätta om bilderna/filmerna eller inte, måste de lära sig att leva med att dessa finns och att de inte går att ta bort. Just att dokumentationen av övergreppen inte går att ta bort har varit mycket svårt att acceptera för en del av barnen i Onlineprojektet.

Alex, 16 år, fick kontakt med en tjej som ville ha webcamsex med honom. Han onanerade framför kameran, men när det var tjejens tur, insåg han att han var lurad och att de var en äldre man på andra sidan. Han blev panikslagen och ägnade all sin kommande tid till att själv undersöka om mannen hade spridit filmen. Istället för att gå i skolan eller till träningen besökte han dagligen alla tänkbara sajter, där han trodde att filmen kunde finnas, men utan att hitta något. Han blev mycket aggressiv hemma och situationen blev till slut ohållbar.

Bengt Söderström, psykolog på BUP mottagning Vasa, har erfarenhet av att stödja och behandla barn som utsatts för sexuella övergrepp som filmats eller fotograferats. Han menar att bilderna eller filmerna med identifierade barn är viktiga genom att de utesluter alla eventuella tvivel om att barnet utsatts för ett sexuellt övergrepp. Bilder och filmer visar dock enbart vissa utvalda delar av allt som skett under ett sexuellt övergrepp. Barnet kan ha varit utnyttjat under lång tid och kanske inte ens minns just det tillfälle som bilden/filmen visar. Det som hänt före och efter kan vara än mer förvirrande och svårt för barnet att våga berätta om, t.ex. hur barnet lurats, hotats eller manipulerats av förövaren eller kanske förmåtts att själv vara aktiv under övergreppen. Det finns också en risk att behandlingen fokuseras för mycket på övergreppsbilderna/filmerna. Om behandlaren dessutom själv har sett bilderna och påverkats starkt emotionellt av dem, riskerar lyhördheten att minska ytterligare för vad barnet behöver uttrycka om andra delar av övergreppet/övergreppen (Söderström 2009 a & b).

9. Förebyggande arbete i Onlineprojektet

Förebyggande arbete i Onlineprojektet har bedrivits i viss omfattning, genom föreläsningar i skolor för barn, föräldrar och skolans personal. Vi har föreläst för grupper av professionella, som kan komma i kontakt med drabbade barn så som BUP mottagningar, Ungdomsmottagningar, behandlingshem m.m. Vi har också deltagit på flera nationella och internationella konferenser, nätverksmöten och arbetsmöten, som rört barn och sexuella övergrepp via IT. Genom kontakter med och i media, har vi också delat med oss till allmänheten av den kunskap som vi skaffat oss under projekttiden. Detta i hopp om att denna information kan vara ett steg på vägen i att förhindra nya övergrepp.

Ett konkret förebyggande arbete som Onlineprojektet varit rådgivande i är produkten Oopsy & Trixy (www.netclean.com). Den vänder sig till föräldrar och barn mellan 8–14 år. Barnet varnas när han/hon sänder ut personlig information på Internet, som telefonnummer eller en bild. Programmet reagerar även på opassande språk. Tanken är att göra barnet uppmärksamt på risker i samma stund som det tänker skicka informationen, även om det inte hindrar att den skickas. Föräldrarna har också en egen informationsdel i programmet och får anledning att diskutera faror och dåligt beteenden på Internet med barnen.

Behandling är en annan form av förebyggande arbete. Syftet är att förhindra att barnet utsätts för nya övergrepp, skadar sig själva eller andra sexuellt eller utsätts för fysiskt och psykiskt lidande av mer varaktigt slag. Förutom att barnen har fått stöd och behandling på BUP-Elefanten har vi erbjudit konsultation till professionella och föräldrar.

10. Sammanfattning och resultat

Barn kontaktas i stor omfattning i sexuellt syfte av vuxna eller andra jämn-åriga. De flesta avböjer inviterna (se t.ex. BRÅ 2007). Trots detta är det tusentals barn runt om i världen som blir offer för sexuella övergrepp med IT anknnytning.

Den internationella och nationella forskning vi haft tillgång till har framförallt haft fokus på kontaktförsök via IT och i mindre omfattning på de drabbade barnen. Det finns stora kunskapsluckor inte minst vad gäller hur övergreppen påverkar barnen (se kap 3). Vår erfarenhet är att de barn som drabbas har stort behov av stöd och behandling. Insatserna är resurskrävande och ställer höga krav på de professionella. Trots det har vi inte kunnat finna någon publicerad nationell eller internationell forskning gällande hur ett adekvat stöd och behandling skall utformas.

Ett flertal professionella som kommer i kontakt med barn som utsatts för sexuella övergrepp via IT har framfört att de har alltför bristfälliga kunskaper både om sexuella övergrepp i allmänhet och IT i synnerhet.

10.1 Vad har utmärkt barnen som drabbats av sexuella övergrepp via IT

I Onlineprojektet har vi noterat följande:

- Barn som utsätts för sexuella övergrepp offline befinner sig i riskfyllda situationer medan barn som drabbas av sexuella övergrepp online tar sig in i situationer dvs. IT, där övergreppen sker. Barnets eget risktagande och egna aktivitet har varit det mest utmärkande för barnen i Onlineprojektet.
- De flesta barnen har varit välinformerade om farorna via IT, men har trots det ett riskfyllt beteende online.
- Förövaren har oftast varit okänd för barnet innan kontakten via IT knöts. Detta skiljer sig från övriga sexuella övergrepp, där förövaren oftast finns i barnets fysiska omgivning.
- De flesta var tonåringar då övergreppen skedde. Att interagera, fotografera, publicera och distribuera filmer/bilder via IT kräver en viss utveck-

lingsnivå, inte minst språkligt. Därför kan de äldre barnen vara mer exponerade för faror via IT. När det gäller de yngre barnen i projektet har de främst varit utsatta för sexuella övergrepp som dokumenterats på bilder eller i film.

- Anonymiteten som Internet erbjuder har bidragit till att barnen sagt/skrivit saker eller lagt ut bilder och filmer, vilket de troligen inte skulle ha gjort i en kontakt utanför Internet. Barnen har många gånger varit nyfikna på sex och trott sig vara säkra och trygga genom att de suttit hemma, när de varit på Internet.
- Kontakter via IT kan göra det svårare för barnen att bedöma hur riskfylld en situation är, då ledtrådarna är färre än vid ett möte i verkliga livet. På samma sätt som det kan försvåra för barnet, kan det göra det enklare för förövaren att dölja sina intentioner. Barnet blir på så sätt lättare att lura och manipulera.
- Stort behov av uppmärksamhet och bekräftelse har varit utmärkande för barnen i Onlineprojektet. Genom IT har de kunnat tillgodose det behovet snabbt, men för alltför många med sexuella övergrepp som följd.
- Barn som utsätts för sexuella övergrepp känner ofta stor skam och skuld över det som hänt. Detta gäller även barnen i Onlineprojektet. I IT-relaterade sexuella övergrepp kan skulden och skammen spädas på ytterligare av att de själva varit aktiva i kontakten med förövaren.
- Flera av barnen har varit multitraumatiserade. IT har utgjort ytterligare en arena, där de utsatts för övergrepp/kränkningar.
- Flera av barnen i Onlineprojektet har varit lurade och manipulerade av förövaren. En del av dessa barn har varit utsatta för sexuell grooming (se t.ex. O'Connell 2003).
- I Onlineprojektet har vi nästan uteslutande kommit i kontakt med flickor. Det är också de som i större utsträckning än pojkar utsatts för sexuella kontaktförsök och övergrepp via IT (Wolak, Mitchell & Finkelhor 2003).
- Av de barn som tagit emot ersättning för sex har majoriteten av de vi kommit i kontakt med varit flickor, trots att det bland gymnasieungdomar enligt Svedin & Priebe (2004), är vanligare bland pojkar.

11. Diskussion

11.1 Hur påverkar IT sexuella övergrepp i en framtid?

Redan idag innebär IT hjälp i bevisföringen vid en rättegång eftersom en förövare lämnar digitala spår efter sig. Vi hoppas på en snabb teknisk utveckling för att ytterligare försvåra för förövare att begå sexuella övergrepp och ännu mer förfinade metoder för att identifiera dem. IT ger också möjligheter att komma i kontakt med barn i riskfyllda situationer, vilka kanske inte självmant söker sig till anhöriga eller professionella för stöd.

Över 70% av flickorna får ta emot oönskade sexuella kontakter via Internet (BRÅ 2007). Hälften av dessa kommer antagligen från vuxna och drabbar minderåriga barn. Vänjer sig barn att utsättas på detta sätt? Vad sker med deras bild av sig själva? Är detta bara början på en "sexuell nedskräpning" på Internet? Kommer vi att få se en motreaktion?

11.2 Behov av kunskap

IT har inneburit en ny arena där sexuella övergrepp kan ske eller användas som ett medium för att dokumentera och sprida övergreppsbilder och filmer av barn. Genom erfarenheterna från Onlineprojektet kan vi konstatera att de barn som utsätts för dessa övergrepp är en utsatt grupp med stora och särskilda behov. För att kunna hjälpa barnen som drabbats av de "nya sexuella övergreppen" och som ofta är multitraumatiserade, behövs stora insatser. Hjälpen/stödet måste komma från kunniga professionella med kunskap inte bara om sexuella övergrepp och IT utan även om barns utsatthet. Det är slående att de flesta professionella som kommer i kontakt med dessa barn ofta saknar den kunskapen (se avsnitt 4.2, 5.4 & 8.5). Det kan betyda att barnen och deras familjer inte får adekvat hjälp. Det finns i Sverige idag en begränsad men ändå viss erfarenhet och kunskap om hur man kan hjälpa dessa barn. Att se till att andra professionella kan få ta del av den känns angeläget. Dessutom pekar bristerna åter på behovet av evidensbaserad forskning när det gäller stöd och behandling av IT relaterade sexuella övergrepp.

11.3 Definition av begreppet sexuell grooming

Det råder en osäkerhet om begreppet sexuell grooming. Utifrån den kunskap vi har idag behöver begreppet uppdateras. Enligt Nationalencyklopedin sker sexuell grooming ofta med falsk identitet (se avsnitt 3.6). Forskning samt erfarenheterna från Onlineprojektet visar att förövarna sällan ljuger om sin identitet. Flera professionella menar också att definitionen även måste innefatta barnet. Andra menar att det är ett begrepp som endast kan användas efter att förövarens intentioner och kommunikation kartlagts. Det behövs följaktligen en diskussion om detta och ett eventuellt införande av ett nytt begrepp som bättre illustrerar vad vi i projektet har uppfattat att barn kan utsättas för. Flera av barnen i Onlineprojektet har enligt vår mening blivit lurade och manipulerade. Vilka av dessa som varit offer för grooming kan vi, om vi använder oss av den traditionella definitionen, inte uttala oss om, eftersom vi inte känner till förövarens intentioner, utan enbart resultatet av kontakten.

11.4 Var finns de drabbade pojkarna?

Det är ett bekymmer att pojkar förekommit i så liten omfattning i Onlineprojektet. Anledningarna till detta kan vara flera men det förefaller uppenbart att pojkar har svårare att söka/få hjälp än flickor. Pojkarna i ungdomsnätverkets grupp berättar inte för någon om de mår dåligt. Är pojkar generellt tystare och har svårare än flickor att berätta om något tynger dem? Kan det vara så att vi professionella inte uppmärksammar pojkarna på samma sätt som flickor? Bedömer vi flickors och pojkars sexuella utsatthet olika och blir därför mer toleranta inför en pojke som har sexuella kontakter eller blir utsatt för sexuella övergrepp via IT jämfört när en flicka blir det? För att i framtiden uppmärksamma pojkarna bättre behövs särskilda insatser för att just hitta dem, eftersom de inte verkar komma av sig själva.

11.5 Frivilligt och lagligt

16-åriga Carro erbjöd sig att via Internet delta i sk "gangbangs". Då hon utsatte sig för dessa var hon mentalt frånvarande och vid flera tillfällen blev hon fysiskt svårt skadad i underlivet. Hur frivillig är en sådan aktivitet? Är hon utsatt för övergrepp? Är flickan ett offer? Hon menade att eftersom hon själv sökt upp männen, hade hon sig själv att skylla och kände sig därmed inte som ett offer. I laglig mening var det inte ett sexuellt övergrepp. Barn kan idag skyddas genom

civillagstiftningen så att de inte skadar sig själva, men detta innebär att fokus blir på offrets beteende i stället för på förövarens. Denne friskrivs från sina handlingar på grund av att barnet självt har varit aktivt och att barnet fyllt 15 år.

Vad är "normal" sex för ungdomar idag? Vad är hälsosamt respektive skadligt? Hur kan vi skydda utan att vara dömande? Det finns inget enkelt svar på frågorna. Genom ökad kunskap och en lagstiftning som anpassas till de nya förhållanden som IT innebär kan vi förhoppningsvis skydda barnen på ett bättre sätt i framtiden.

11.6 Gemensamma krafter för att förhindra och stoppa

Finns det ett mer fundamentalt problem än det riskbeteende som barnen uppvisar genom IT? Är det IT som är problemet eller är problemet att vi i vårt samhälle har barn som far illa?

Ett effektivt förebyggande arbete måste sannolikt bedrivas på olika nivåer och i olika former för att nå så många som möjligt; barn, föräldrar och professionella. Genom en fördjupad kunskap om övergreppens karaktär, de drabbade barnen och förövarna kan bättre och mer riktade insatser göras. För att veta om insatserna gör skillnad måste de utvärderas. I det framtida Onlineprojektet hoppas vi kunna tillföra våra kunskaper i ett mer aktivt förebyggande arbete tillsammans med myndigheter och frivilligorganisationer.

12. Referenser

Baartz, D. (2008). *Australians, the Internet and technology-enabled child sex abuse. A statistical profile*. Australian Federal Police 2008.

BRÅ (2007). *Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Omfattning, karaktär och åtgärder*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.

EU Commission (2004). *Child pornographic images on the Internet – The Victim Identification Project (VIP) – Guidelines, good practice*. Information nedladdad 090510 från http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/html/projects/dpt_2002_079_c_en.html.

Franzén, E. (2005). *Familjer, tjänstemän, brottsoffer. En utvärdering om kommunal krishantering i samband med en omfattande utredning om övergrepp mot barn*. Stockholm: Ecef utbildning, utredning, utvärdering.

Medierådet (2008). *Unga och Medier 2008. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. Nedladdad 090222 från www.medieradet.se.

NE (2009). Nationalencyklopedin. Uppslagsord *Grooming*. Sökt 090519 på www.ne.se.

Nyman, A. (2006). *Drabbad Online*. Linköping: BUP-Elefanten och Landstinget i Östergötland.

Suseh, H., Skevik Grødem, A., Valset, K. & Mossige, S. (2008). *Seksuelle krenkelseser via nettet – hvor stort er problemet?*. Rapport 16/08. Oslo: Nova.

Persson, A. (2008). Crime Intelligence Officer. Interpol. Personlig kommunikation genom e-mail 090317.

Priebe, G. (2008). *Sexuell exploatering av barn och ungdomar. Sammanställning av aktuell kunskap och forskning 2004–2008*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

O'Connell, R. (2003). *A typology of child cyberexploitation and online grooming practices*. Preston: University of central Lancashire, Cybersex Research Unit.

SOU 2004:7. *Sexuell exploatering av barn i Sverige*. Stockholm: Socialdepartementet.

Svedin, C.G. (2000). *Sexuella övergrepp mot barn, orsaker och risker*. Expert-rapport, Art nr 2000-36-006. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svedin, C.G. & Back, K. (1996). *Barn som inte berättar. Om att utnyttjas i barn-pornografi*. Stockholm: Rädda Barnen.

Svedin, C.G. & Back, C. (2003). *Varför berättar de inte? Om att utnyttjas i barn-pornografi*. Stockholm: Rädda Barnen.

Svedin, C.G. & Banck, L. (2002). *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur.

Svedin, C.G. & Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter*. Avsnitt: Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar. SOU 2004:71, bilaga 3.

Svedin, C.G. & Priebe, G. (2007). *Selling sex in a population-based study of high-school seniors in Sweden: Demographic and psychosocial correlates*. Archives of Sexual Behaviour, 36, 21–32.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset & WGCC (2006). *Internetrelaterat sexuellt utnyttjande av barn och ungdomar. Utmaningar för forskning, förebyggande arbete och behandling*. Dokumentation från ett expertmöte på Sättra Bruk den 29–32 maj 2006. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Söderström, B. (2009a). Föreläsning 090212 på konferensen Children and Online Sexual Violence. Presentationen finns på CD och kan beställas från BUP-Elefanten.

Söderström, B. (2009b). Personlig kommunikation via e-mail 090317.

Wolak, J., Finkelhor, D. & Mitchell, K. (2004). *Internet-initiated sex crimes against minors: Implications for prevention based on findings from a national study*. Journal of adolescent Health 2004:35:424.e11-424.e20. Nedladdad 090519 från www.unh.edu.ccrh.

Wolak, J., Mitchell, K.J., & Finkelhor, D. (2006). *Online Victimization of youth: Five years later*. National Center for Missing and Exploited Children-#07-06-025. Nedladdad 090519 från www.unh.edu.ccr.

Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K.J. & Ybarra, M.L. (2008). *Online "Predators" and their victims. Myths, realities, and Implications for prevention and Treatment*. *American Psychologists*, 63, 111–128.

Quayle, E., Loof, L., Palmer, T. (2008). *Child Pornography and sexual exploitation of children online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents*. www.childcentre.info.

Zachrisson, E. (2009). *Hur vi fick igång en dialog*. Stockholm: BUP mottagning Vasa. Rapporten går att ladda ner på www.lio.se/onlineprojektet.

Landstinget
i Östergötland

CHILDHOOD
WORLD CHILDHOOD FOUNDATION

TeliaSonera